

WIADOMOŚCI GEOGRAFICZNE

(REVUE MENSUELLE DE GÉOGRAPHIE)

Miesięcznik poświęcony przeglądowi spraw geograficznych w Polsce i za granicą.

Wydawnictwo Krakowskiego Oddziału
Polskiego Towarzystwa Geograficznego

Redaktor:

Prof. Uniw. Dr. Ludomir Sawicki, Kraków-Dębniki, Barska 41

Wychodzi z początkiem każdego miesiąca z wyjątkiem sierpnia i września.

Kraków, październik i listopad 1924 r.

I. Sprawy Krakowskiego Oddziału Pol. Tow. Geogr. (Actes de Succursale Cracovienne de la Société Polonaise de Géogr.).

Sezon zimowy 1924/25 rozpoczął prelekcją na temat „Hiszpanji“ prof. Dr. Tadeusz Kiełpiński dnia 5 listopada 1924 r. Przed wypełnioną po brzegi salą Muzeum Przemysłowego zdał on sprawę z wrażeń, zdobytych w czasie kilkumiesięcznego pobytu w tym kraju, który przewędrował wzdłuż i wszerz, interesując się zwłaszcza zjawiskami kulturalnymi i politycznymi. Po przejrzystym wstępie, w którym prelegent naszkicował podwaliny geograficzne dzisiejszej Hiszpanji, zwłaszcza wpływ jej ekscentrycznego położenia i szczerzego odcięcia, odbyła się przed oczyma widzów przy pomocy licznych obrazów świetlnych podróż po całym kraju. Szczególnie zainteresowanie obudziły wywody prelegenta, odnoszące się do dyrektorjatu Prima de Rivery, do polityki marokańskiej, którą Dr. Kiełpiński przedstawił na tle ogólnej polityki kolonialnej Hiszpanji, oraz uwagi o stosunku Polski do Hiszpanji na terenie międzynarodowym i Ligi Narodów. Słuchacze uzyskali w ten sposób przejrzysty obraz kraju i ludzi i dziękowali prelegentowi za jego wywody hucznymi oklaskami. Prelekcję poprzedziło słowo wstępne prezesa Krak. Oddziału Polskiego Tow. Geograficznego prof. Sawickiego, którem zainaugurował tegoroczny sezon, m. i. zawiadamiając publiczność o otwarciu czytelnicy czasopism geograficznych w lokalu Towarzystwa.

II. Ruch geograficzny w Polsce.

(*Mouvement géographique dans chez nous*).

I. Komisja Geograficzna Polskiej Akademii Umiejętności.

Z wielkiem zainteresowaniem powitany będzie przez geografję polską fakt utworzenia się organizacji, oddawna oczekiwanej; w której łonie skupioną będzie odtąd akcja polskiej nauki geograficznej na polu międzynarodowem, jakoteż naczelną organizacja pracy geograficznej w Polsce. Przeszło pół roku upłynęło, nim inicjatywa Sekcji Geograficznej Pierwszego Zjazdu Komisji Fizjograficznej Ak. Um. została pomyślnie załatwioną przez wszystkie wchodzące w rachubę czynniki Akademii. Zato uzyskano obecnie organizację, która pod względem swobody ruchu (utworzono Komisję międzywydziałową, do której dostęp będą mieli wszyscy uczeni, interesujący się geografją z jakiegokolwiek punktu widzenia, co wobec uniwersalnego poniekąd charakteru geografji było rzeczą niezmiernie pożądaną) oraz kompetencji (Ak. Um. jest uchwałą Rady Ministrów jedyną instytucją polską, upoważnioną do reprezentacji nauki polskiej przed forum zagranicznym) odpowiada najzupełniej potrzebom dzisiejszym. W jej łonie powinni obecnie się skupić wszyscy, którym rozwój nauk geograficznych w Polsce leży na sercu i utworzyć w ten sposób rzeczywisty „Narodowy Komitet Geograficzny“, którego funkcje Komisja Geograficzna Ak. Um. już formalnie przejęła. Do tej chwili swój akces do Komisji zgłosili: prof. Bujak, Romer, Nitsch, Sawicki, Szafer, Grochmalicki, Hryniewiecki, Arnold, Czarnocki, Handelsmann, Kowalski, Samsowicz, Friedberg, Stecki, Pawłowski, Wóycicki, Szymkiewicz, Wołoszowicz, Rostafiński, Lencewicz, Kostrzewski, Stołyhwo, Semkowicz, Gorczyński, Smoleński, Talko-Hryncewicz, Udziela, Kreutz, Kutrzeba. Na Walnem zebraniu uchwalono wystosować do wszystkich członków Akademii i współpracowników jej Komisji, interesujących się geografją, apel w sprawie przystąpienia do Komisji Geograficznej, a ponadto zaproponować Zarządowi Akademii zamianowanie jej współpracownikami 40 osób z poza grona dotychczasowych współpracowników.

Niżej podajemy pismo prof. Sawickiego i Siedleckiego, w którym sformułowano wniosek o powołaniu do życia Komisji, a w dalszym ciągu protokoły pierwszego posiedzenia oraz pierwszego Walnego Zebrania Komisji, której działalność odtąd śledzić będziemy z szczególną uwagą.

Do Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie. Oddawna dawała się w Polsce odczuć potrzeba utworzenia na polu geografji ciała naukowego, któreby wyposażone w odpowiedni autorytet naukowy wobec kraju i zagranicy — ujęło i skoordynowało planowo dotychczasowe badania wewnątrz kraju, dawało inicjatywę, ułatwiała i subwencjonowała nowe zamierzenia, organizowało zbiorowe prace na tem polu, wydawało opinie i ustalało sprawy, wy-

magające decyzji, popartej pełnym autorytetem naukowym, broniło interesów geografji w polityce naukowej Polski, wreszcie reprezentowało geografję polską na zewnątrz na polu międzynarodowym.

Tej potrzebie dał wyraz pierwszy Zjazd Fizjografów Polskich w Krakowie, zwołany przez Komisję Fizjograficzną P. Akademji Umiejętności w styczniu 1924, w dyskusjach kilku sekcji zjazdowych, które dały sekcji geograficznej powód do sformułowania wniosku, iż:

„Dążyć należy do utworzenia w łonie P. A. U. oddzielnej, międzywydziałowej Komisji Geograficznej z organizacją, dostosowaną do przyszłej organizacji Komisji Fizjograficznej, poruczając poczynienie przygotowawczych kroków prof. Siedleckiemu i Sawickiemu“.

W wykonaniu tej uchwały prosimy Zarząd P. Akademji Umiejętności o możliwie rychłe powołanie tejże Komisji do życia, na zasadach wyrażonych we wniosku Zjazdu, proponując wydelegowanie przez wszystkie trzy wydziały Akademji po kilku członków na organizacyjne zebranie Komisji Geograficznej. Kładziemy przytem nacisk na międzywydziałowy charakter przyszłej Komisji, mając na uwadze potrzeby naukowe geografji, która choć w działach fizjogeograficznych silnie oparta na naukach przyrodniczych, sięga daleko poza badania przyrodnicze w działach antropogeograficznych, w statystyce geograf., w geografji zaludnienia, osadnictwa, gospodarstwa, komunikacji, kultury, w geografji politycznej, historycznej i t. d. Uważamy też za rzecz konieczną, by przyszła Komisja — lioząc się z charakterem geografji jako nauki o całym globie — dążyła do przywrócenia geografji polskiej możności pracy na terenie międzynarodowym. Wreszcie sądzimy, że wobec wyłuszczonego właśnie charakteru tylko usamodzielnienie geografji w odrębnej Komisji, na wzór Komisji Antropologiczno-etnograficznej, nie dopuści do obciążenia już istniejących instytucyj Akademji Umiejętności pod względem budżetowym, złoży cały ciężar starania się o środki i odpowiedzialność za tok spraw w jej łonie wyłącznie na jej własne barki, uniknie niemniej wszelkich konfliktów wewnętrznych, które wobec do pewnego stopnia uniwersalnego charakteru geografji łatwo zrodziłyby się mogły przy innem rozwiązaniu sprawy. Zadaniem zaś zebrania organizacyjnego Komisji Geograficznej będzie ustalenie takiego regulaminu, który szanując Statut Akademji i regulaminy wszystkich dotąd istniejących Komisyj zadość uczyni wspomnianym potrzebom naukowym geografji.

Imieniem Sekcji Geograficznej Pierwszego Zjazdu Polskich Fizjografów
Siedlecki, m. p. Sawicki, m. p.
Kraków, 15 stycznia 1924.

Protokół Pierwszego Posiedzenia Komisji Geograficznej, odbytego dnia 25 lipca 1924 r. w gmachu P. A. U. Obecni: pp. sekretarz generalny Akademji prof. Wróblewski, prof. Bujak i Romer ze Lwowa, Nitsch, Sawicki i Szafer z Krakowa.

Na wstępie naszkicował prof. Wróblewski przebieg wypad-

ków i usiłowań, które ostatecznie doprowadziły do ukonstytuowania się Komisji. Bezpośrednia inicjatywa wyszła od Pierwszego Zjazdu Fizjografów Polskich w Krakowie 1924 r., w którego imieniu prof. Sawicki i Siedlecki wnieśli do Akademii umotywowany wniosek o utworzenie międzywydziałowej Komisji Geograficznej z organizacją, dostosowaną do przyszłej organizacji Komisji Fizjograficznej, t. zn. decentralizowaną. Wniosek ten przeszedł przez Zarząd Akademii, przez Wydział III Akademii, wreszcie przez Walne Zebranie Akademii, którego uchwałę wykonując, sekretarz generalny zwołał obecne posiedzenie. Później prof. Wróblewski zwrócił uwagę na piekące sprawy, których załatwienie po nowej Komisji się spodziewa i zapewnia, że z funduszu Akademii jest na razie pewna kwota do dyspozycji na pierwsze potrzeby Komisji.

Na wniosek prof. Sawickiego Komisja konstituuje się tymczasowo, wybierając na razie prof. Romera przewodniczącym, zaś prof. Sawickiego sekretarzem do Walnego Zebrania Komisji, którego termin równocześnie ustalono na jesień 1924 r.

W dalszym ciągu rozpatrywano sprawę zebrania członków nowej komisji i uchwalono: zaprosić do przystąpienia w szczególności następujących członków Akad. Umiej.: Banachewicza, Rozwadowskiego, Łosia, Kutrzebę, Rostafińskiego, Siedleckiego, Semkowicza, Talko-Hryncewicza, Kreutzta, oprócz obecnych, a dalej pp. członków poszczególnych Komisji Akad. Umiej., interesujących się geografją, ewentualnie i pp. z poza łona Komisji Akad. Umiej. po przedstawieniu ich Walnemu Zebraniu Komisji Geograficznej i Zarządowi Akad. Umiej. Umiej.

Wysłanie zaproszeń do członków Akad. i jej różnych Komisji powierzono prof. Sawickiemu, zaś nieczłonków Akad. i jej Komisji postanowiono zaproponować Walnemu Zebraniu.

Wreszcie prof. Romer przedstawił dwie najpilniejsze sprawy: kwestję udziału Polski w Union géographique, oraz kwestję delegacji polskiej do ogólnej Delegacji Kongresów Słowiańskich Geografów i Etnografów. Pierwsza sprawa została już pomyślnie przez Zarząd Akademii załatwioną, gdyż zgłosiła ona — uzyskawszy na ten cel środki i pewne ulgi w kosztach — udział Polski w Union. W związku z tem omawiano sprawę utworzenia polskiego Komitetu Narodowego Geograficznego, postanowiono jednak sprawę tę odłożyć do Walnego Zebrania. W sprawie drugiej postawił prof. Romer wniosek konkretny, by do Delegacji Słowiańskich Geografów wybrać Czekanowskiego i Romera ze Lwowa, Goetla i Sawickiego z Krakowa, Szulca Kazimierza z Warszawy. Wniosek ten przyjęto i postanowiono przedłożyć Zarządowi Akademii.

Wszystkie inne sprawy, a w szczególności sprawę regulaminu Komisji, definitywnego ukonstytuowania się Zarządu, kompletowania członków, planu działalności, utworzenia Narodowego Komitetu Geograficznego i t. d. postanowiono odłożyć do jesienno-go Zebrania Walnego. Na tem posiedzenie zamknięto.

L. Sawicki, sekretarz

E. Romer, przewodn.

Protokół Walnego Zebrania Komisji Geograficznej P. A. U., odbytego dnia 14 listopada 1924 w sali posiedzeń P. A. U. Obecni Pp.: prof. Romer, Sawicki, Szafer, Smoleński, Pawłowski, Lencewicz, Udziela, Talko-Hrynczewicz, Stołyhwo, Gorczyński, Kreutz, Kutrzeba, Żurowski, nieobecność swoją wytłumaczyli pp. Czekanowski, Semkowicz, Bujak, Szymkiewicz. Po odczytaniu i przyjęciu bez dyskusji protokołu pierwszego posiedzenia Komisji z dnia 25 lipca 1924, przedstawionego przez tymczasowego sekretarza prof. Sawickiego, przedyskutowano przedewszystkiem charakter i organizację Komisji. W szeregu przemówień wyświetlono sprawę stosunku Komisji do innych organizacji polskich geograficznych, do zadań, wobec których stawia Akademię fakt przystąpienia Akademii do Union géographique, oraz pogląd Akademii na zadania Komisji jako Komitetu Narodowego Geograficznego. Po szczegółowej dyskusji, w której udział brali pp. Romer, Sawicki, Kutrzeba, Gorczyński, Stołyhwo, Szafer, Pawłowski, Lencewicz i Smoleński przyjęto następujące wnioski:

1) Komisja Geograficzna P. A. U. przejmuje zadania i uprawnienia Polskiego Narodowego Komitetu Geograficznego i poleca Komisji Regulaminowej opracowanie regulaminu, zgodnego z tem postanowieniem.

2) Komisja Geograficzna P. A. U. tworzy siedm sekcji rzeczowych z wyłączeniem oddziałów regionalnych, a mianowicie: a) sekcję geografii matematycznej wraz z kartografią, geofizyką, meteorologią i klimatologią oraz hydrografią; b) sekcję geomorfologii wraz z geologią; c) sekcję fitogeograficzną; d) sekcję zoogeograficzną; e) sekcję antropogeograficzną wraz z etnografią, statystyką, geografją osadnictwa, geografją gospodarczą i komunikacyj oraz polityczną; f) sekcję geografii regionalnej i podróznictwa; g) sekcję geografii historycznej i historii geografii.

3) Komisja geograficzna wybiera: na przewodniczącego Komisji prof. Romera, na sekretarza Komisji prof. Sawickiego, zaś na przewodniczących poszczególnych sekcji: prof. Gorczyńskiego sekcji geografii matematycznej, prof. Smoleńskiego sekcji geomorfologii, prof. Szafera sekcji fitogeograficznej, prof. Jakubskiego sekcji zoogeografii, prof. Pawłowskiego sekcji antropogeograficznej, prof. Arcetowskiego sekcji regionalnej, zaś prof. Semkowicza sekcji geografii historycznej. Wymienione dziewięć osób stanowią eo ipso Biuro Komisji, wykonują wszystkie bieżące sprawy wchodzące w zakres działalności Komisji i składają z tego sprawę przed plenum Komisji, wzgl. jej poszczególnymi sekcjami.

4) Opracowanie regulaminu Komisji powierza się prof. Smoleńskiemu i Szaferowi.

W dalszym ciągu zastanawiano się nad uzupełnieniem składu Komisji, przyczem postanowiono: 1) uprosić Zarząd Akademii, by przez odpowiedni komunikat, wystosowany do Wydziałów Akademii, poinformowano wszystkich członków Akademii, interesujących się geografją o ukonstytuowaniu się Komisji Geograficznej, zachęcając do wzmocnienia jej szeregów; 2) powtórzyć zaprosze-

nie pod adresem szeregu współpracowników Akademii; 3) zaproponować Zarządowi Akademii Umiejętności 41 nowych członków-współpracowników Komisji Geograficznej do zatwierdzenia, przy poparciu dwu członków Komisji w każdym wypadku; 4) zaprosić za zgodą Zarządu Akademii w charakterze współpracowników delegatów następujących instytucji: Towarzystwa Geograficznego, Instytutu Wojskowo-Geograficznego, Głównego Urzędu Statystycznego, Państw. Instytutu Meteorologicznego, Państw. Instytutu Geologicznego, Towarzystwa Geologicznego, Towarzystwa Botanicznego, Towarzystwa Etnologicznego, Biura Hydrograficznego, Instytutu Nauk Antropologicznych, Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika, Towarzystwa Tatrzańskiego, Towarzystwa Krajoznawczego, Państw. Komisji Ochrony Przyrody.

Dalej dyskutowano sprawę Delegacji Słowiańskich Zjazdów Geograficzno-etnograficznych oraz sprawę zjazdu w Kairze. W sprawie pierwszej, Walne Zebranie przyjęło do zatwierdzającej wiadomości krok pierwszego posiedzenia Komisji Geograficznej, proponującej do tej delegacji ze strony polskiej pp. Romera i Czekanowskiego ze Lwowa, Sawickiego i Goetla z Krakowa i Szulca Kazimierza z Warszawy.

W sprawie zjazdu w Kairze postanowiono zaproponować odnośnym czynnikiem prof. Romera jako delegata polskiego a wszystkie sprawy organizacyjne około tego zjazdu powierzono Biuru Komisji Geograficznej. Na podstawie jaknajszybciej zebranych danych co do uczestników polskich tego zjazdu, Biuro winno poczynić wszelkie przygotowania w sprawie uzyskania paszportów, subwencji, dalej w sprawie przejazdu, udziału w wycieczkach kongresowych i powrotu, wreszcie winno przygotować wystąpienie naukowe Polaków, wpływając w miarę potrzeby na dobór tematów i jakość referatów, przygotowywanych do przedstawienia na Zjeździe. Wszelkie w tym kierunku informacje gromadzić należy w sekretarjacie Biura Komisji Geograficznej.

Wobec spóźnionej pory odłożono dyskusję w sprawie organizacji pracy geograficznej w Polsce do następnego zebrania. Dyskutowano tylko jeszcze plan sekcji geograficznej na zamierzonym w lipcu 1925 r. w Warszawie Zjeździe Polskich Przyrodników i Lekarzy na podstawie referatu prof. Lencewicza; postanowiono odczekać odezwę Komitetu Organizacyjnego tego Zjazdu.

Na tem pierwsze Walne Zebranie K. G. P. A. U. zamknięto.

II. Wycieczka naukowa Geografów Uniwersytetu Jagiellońskiego na Węgry.

W czasie od 4 do 21 października 1924 odbył Instytut Geograficzny U. J. swą pierwszą zagraniczną wycieczkę na Węgry. Pomysł wycieczki powstał w czasie kilkudniowego zatrzymania się w naszym mieście Węgrów, wracających właśnie z kongresu fińskiego z dalekiej Północy do kraju. A że doszła do skutku już w dwa miesiące później, zawdzięczamy to prof. Sawickiemu z pol-

skiej strony i Drowi Károly Kogutowiczowi, dyrektorowi Instytutu Geograf. w Szegedzie ze strony węgierskiej. On ułożył projekt naszej wycieczki z ramienia Antropogeograficznej Sekcji Węgierskiego Towarzystwa Etnograficznego, jemu i miejscowym komitetem zawdzięczamy świetne zorganizowanie wycieczki pod względem technicznym, co pozwalało nam zużyć jak najwięcej czasu do naukowego poznania kraju; on wreszcie przez cały czas kierował naukową stroną wycieczki razem z lokalnymi badaczami. Prócz niego specjalne podziękowanie należy się referentowi spraw polskich w Ministerstwie Spraw Zagranicznych Radcy Tomcsaniemu, profesorowi ze Szegedu Drowi Horgerowi, uniwersytetom w Pécs, Szegedzie i Debreczen, Akademii Gospodarczej w Keszthely, zarządom miast w Veszprém, Tapolcsa, Pécs, Szeged, Kecskemet, Debreczen, Miskolcz i wielu innym.

Na ziemię węgierską wstąpiliśmy w Esztergom, węzłowskią drogą całej Kotliny Węgierskiej z powodu szczęśliwego położenia na przejściu z Małej Węgierskiej niziny do Wielkiej; dlatego tutaj była dawna stolica Węgier, a po dzisiaj tu jest siedziba arcybiskupa-prymasa.

Dunajem wśród średnich gór węgierskich podążyliśmy do serca Węgier, do Budapesztu. Zapoznawszy się na kilku wycieczkach z geologiczną i morfologiczną budową okolic Budapesztu, poświęciliśmy resztę czasu zwiedzaniu miasta, dyskutując jego położenie, rozwój, fizjognomję, a wreszcie stosunki gospodarcze. Byliśmy w starym, rzymskim Aquincum, na wyspach Dunajowych, gdzie osiadła drużyna Arpada, przebiegliśmy w kilku kierunkach starą, pięknie na zboczach gór położoną Budę i nowoczesny, równinny Peszt. Zdając sobie sprawę z tego, jak wielkie znaczenie dla Węgier, odciętych od morza, posiada umiędzynarodowiony Dunaj, zwiedziliśmy dawne i świeżo budujące się porty stolicy. Ze stanem kartografji państwowej zapoznaliśmy się w Wojskowym Inst. Geogr., ze stanem gospodarki w bogatym Muzeum Rolniczem.

Węgry składają się z dwóch części, różniących się między sobą stosunkami fizjograficznymi i antropogeograficznymi. Zachodnie Węgry są obszarem, złożonym z nizin i gór skibowych, ze starym osadnictwem, doskonałym rolnictwem i rozwijającym się przemysłem. Wschodnie zaś Węgry są monotonna równią, wyłącznie rolniczą, o młodych formach osadniczych.

Wycieczka skierowała się zrazu do części pierwszej. Przejechaliśmy przez małą nizinę Węgierską, zatrzymując się w Győr, ośrodku przemysłowym Zachodnich Węgier, z fabrykami przetworów rolniczych (największa w Europie fabryka spirytusu, olejarnia, młyny, garbarnie), a stąd przez Las Bakoński dotarliśmy do południowych jego stoków, do Veszprém. Przez kilka dni bawiła wycieczka w okolicy jeziora Balaton; tu zainteresowanie nasze budziły przede wszystkim problemy morfologiczne, nieznanne nam z kraju ojczystego, a związane z czynnością wulkaniczną tych okolic. Byliśmy na bazaltowym stożku młodego wulkanu, t. j. na górze św. Jerzego, na półwyspie Tihany z jego znanymi utworami

martwicowemi, przy gorących źródłach koło Keszthely. Na zbozczach wulkanicznych gór obserwowano pasowe ułożenie się różnych stref gospodarczych i formy gospodarcze związane z uprawą winorośli.

Krajobraz południowo-zachodnich Węgier ujrzeliśmy koło miasta Pécs (Pięciukościołów). Góry Mecsege, związane genetycznie z górami Dynarskimi, są jednym skrzydłem antykliny zapadniętej w środku, drugim są góry Sikol na SE, w rowie środkowym leży miasto. Nowością był dla nas turecki typ miasta starego, widoczny w fizjonomji ulic i budynków (meczety).

Niską, równą i monotonną część Węgier spotkaliśmy za Dunajem i przez ten Alföld zdążyliśmy do Szegedu. Miasto zupełnie nowożytnie, bo odbudowane po zniszczeniu przez straszny wylew Cisy w r. 1889, jest umysłową stolicą pld.-wsch. Węgier. W szeregu prelekcji, wygłoszonych przez fachowców w zakładach uniwersyteckich, zapoznano nas z geologią, geografją, geobotaniką i historją tej części Alföldu. Szeged, Kecskemet, Debreczen, Czégled i inne miasta Alföldu są fizjognomicznie młode, o szerokich, przestronnych i regularnych ulicach, z monotonnemi w średnich miastach parterowemi domostwami, nieuprzemysłowione, natomiast z silnym elementem rolniczym. W czasie panowania Turków wydłudniły się wsie, a ludność ich ściągnęła do miast i stąd uprawiała odległe swe role. Dopiero w najnowszych czasach zaczęły obszary rolnicze zaludniać się na stałe, tworząc osadnictwo jednodworcze t. zw. „tanya“, których typy i przejścia do osad większych wsi oglądaliśmy koło Kecskemet. Resztki stepu naturalnego i nomadyzmu stepowego występują na W od Debreczen na Hortobagy; część stepu zamieniono na sztuczne stawy przy pomocy wody, sprowadzonej kanałem z Cisy i tak powstała gospodarka rybna.

Ostatnim etapem naszej podróży były wulkaniczne przedmury Karpat od S, góry Hegyalya, gdzie dyskutowaliśmy przyrodnicze warunki dla gospodarki winnej w słynnym Tokaju. W Miskowcu i Diósgyor zwiedzono największe zakłady hutnicze na Węgrzech i na ich tle omawiano sprawę dawnego i obecnego uprzemysłowienia Węgier. Małe zboczenie z drogi pozwoliło nam na ciekawym etnograficznie obszarze Mezo-Kövesd gruntowniej zetknąć się z ludem węgierskim i jego właściwościami folklorystycznymi.

W. Kubijowicz.

Odezwa

w sprawie Międzynarodowego Zjazdu Geograficznego w Kairze.

Powstała w łonie Polskiej Akademji Umiejętności Komisja Geograficzna przejęła funkcje Polskiego Komitetu Narodowego Geograficznego i jako taka nietylko organizuje pracę geograficzną wewnątrz Polski, ale zgodnie z powierzonym Akademji przez Rząd polski prawem i obowiązkiem reprezentowania nauki polskiej na forum międzynarodowem zajmuje się też wystąpieniem geografów

polskich zagranicą; dlatego wszystkie sprawy związane z udziałem Polaków w najbliższym Zjeździe Międzynarodowym Geograficznym ześrodkować należy w Biurze tej Komisji (sekretarz prof. Sawicki, Kraków-Dębniki, Barska 41). Tam należy zgłosić zamiar uczestniczenia w Zjeździe, w tym celu nadesłać tytułem wkładki i portorjów 30 zł., podać do wiadomości Biura tytuł i treść zamierzonych referatów, najlepiej nadsyłając rękopis, skreślony w języku francuskim, angielskim lub włoskim, tam też zgłosić swe życzenia co do udziału w wycieczkach zjazdowych. Sekretariat poda wszystkim zgłoszonym uczestnikom wszelkie wiadomości, odnoszące się do warunków i terminów wspólnego przejazdu, powrotu oraz ew. pomieszczenia w Kairze. Sekretariat stara się obecnie o uzyskanie odpowiednich informacji i komunikuje narazie tylko bez przyjęcia gwarancji, że liczyć należy na przynajmniej 6—8 tygodniowe trwanie podróży, a koszta przyjmuje się za przejazd i skromne utrzymanie na około 300 dolarów amerykańskich.

Odezwa w sprawie „Katastrof geograficznych“.

Oddawna obudziły naukowe zainteresowanie geografów całego świata te liczne i gwałtowne procesy, które nieraz do niepoznania zmieniają w krótkim czasie oblicze przyrodzone lub antropogeograficzne obszaru dotkniętego katastrofą. Z tego zainteresowania zrodziły się liczne monografie huraganów, trzęsień ziemi, wybuchów wulkanicznych, osuwisk ziemnych, lawin, powodzi, najazdów szarańczy, epidemij i t. d., w których usiłowano rozpatrzyć zjawisko w całej swojej rozciągłości, nawiązując do przeszłości, stawiając horoskopy na przyszłość, wyciągając nauki teoretyczne i praktyczne dla zachowania się społeczeństwa ludzkiego wobec tych zająść żywiołowych.

Szybko jednak okazało się, że na tem, jak na wszystkich innych polach, wysiłek jednostki nie może zaspokoić wymagań naukowych, że potrzebna jest tu współpraca międzynarodowa i dobrze skojarzona taksamo, jak leczenie ran, zadanych przez owe katastrofy, wymagało wysiłku międzynarodowego, podyktowana humanitarnością i solidarnością filantropijną. Z tego przeświadczenia zrodził się wniosek senatora Ciruolo, przewodniczącego włoskiego Czerwonego Krzyża, który naukowo bliżej uzasadnił Raoul Montandon w rozprawie p. t.: *La Géographie des Calamités*, wniosek idący w tym kierunku, aby nawiązać czucie międzynarodowe dla wyjaśnienia na przestrzeni całego globu i dla każdego czasokresu rozmieszczenia geograficznego, przyczyn i skutków, przebiegu i efektu każdej katastrofy geograficznej. Temsamem odżyły wysiłki przedwojenne różnych badaczy-geografów, którzy już wówczas marzyli o utworzeniu jakiej centrali, w której gromadziłyby się jaknajszybciej wiadomości o każdej katastrofie, gdziekolwiek onaby się zdarzyła. Obecnie wysiłki te skryształowały się w doskonałej formie: na podstawie porozumienia mię-

dzy Towarzystwem Geograficznym w Genewie, Komitetem Międzynarodowym Czerwonego Krzyża i Ligą Czerwonego Krzyża stworzono kwartalnik międzynarodowy, publikujący w języku angielskim, włoskim i francuskim p. t.: *Matériaux pour l'étude des Calamités*, którego redakcję objęli: imieniem Tow. Geograf. prof. R. Gautier, E. Chaix, E. Pittard, Ch. Burky, imieniem Komitetu Międz. Czerw. Krzyża E. Clouzot, imieniem Ligi Czerwonego Krzyża T. B. Kittredge, a jako redaktorzy główni Raoul Montandon i K. de Watteville.

Zadanie czasopisma idzie w tym kierunku, aby przy współpracy międzynarodowej zebrać materiały do monografii wszystkich katastrof geograficznych w ich rozmieszczeniu geograficznym, w ich następstwie czasowym oraz w ich skutkach fizjo- i antropogeograficznych, aby tym sposobem uzyskać przegląd „spółczynnika częstotliwości i intensywności“ każdej katastrofy. Rzecz jasna, że poświęca się przytem więcej uwagi katastrofom przestrzennym oraz często się powtarzającym.

Komitet redakcyjny wzywa do współpracy wszystkie instytucje naukowe świata: obserwatorja, stacje seismiczne i meteorologiczne, akademje, specjalne instytucje naukowe, towarzystwa Czerwonego Krzyża i inne filantropijne, socjologiczne, ekonomiczne i medyczne, a przedewszystkiem geografów. Nie może ulegać wątpliwości, że solidarność naukowa i humanitarna wymaga, by każdy naród na to wezwanie stanął do współpracy. Niech się utworzy Komitet państwowy lub lokalny, niech się utworzy biuro, któreby — gromadząc materiały i pośrednicząc w stosunku do organizacji centralnej — równocześnie dawało impuls do tego rodzaju badań, rozpisując tematy opracowań, wyznaczając na nie nagrody, zachęcając młodych adeptów geografji do obierania sobie tematów, wchodzących w ten zakres.

W Polsce zadanie to przejąć winna w pierwszym rzędzie Komisja Geograficzna P. Akademji Umiejętności, której zadaniem m. i. jest utrzymanie stosunków międzynarodowych. Nim to uczyni, Redakcja „Wiadomości Geograficznych“ chętnie gromadzić będzie tych, którzy pragną w tem dziele międzynarodowem współpracować. Polska jest krajem, rzadko tylko nawiedzionym katastrofami geofizycznymi natury seismicznej lub wulkanicznej, natomiast tem częściej zdarzają się u nas katastrofy klimatyczne, powodzie, tarzające im głody i epidemie, obsuwiska ziemne i lawiny w Karpatach, które to katastrofy nie były jeszcze przedmiotem dostatecznych studjów naukowych i praktycznych. Czas, byśmy to odrobili, i ze swojej strony dołożyli cegiełkę do gmachu nauki i solidarności ludzkiej na tem polu. Prosimy tedy o zgłoszenia geografów, przyrodników, klimatologów, biologów, socjologów, ekonomistów, lekarzy i t. d., o nadsyłanie dotychczas na tem polu wykonanych studjów, by je zakomunikować Redakcji „Matériaux“ dla zreferowania i utworzenia z nich sekcji polskiej biblioteki specjalnej, wreszcie o skierowanie komunikatów, artykułów, uwag pod naszym adresem lub wprost do Redakcji pisma: 1, Promenade du Pin, Genève, Suisse.

III. Literatura. (*Littérature*).

Literatura obca. (*Littérature étrangère*).

Geografja ogólna. (*Géographie générale*).

Atti del VIII Congresso Geografico Italiano 3 t. I, 377 str., II, 550 str., III, 273 str., 1923.

Publikacja pierwszego powojennego zjazdu geografów włoskich świadczy o niezmiernie ożywionym ruchu geograficznym we Włoszech. Tom pierwszy m. i. porusza doniosłe sprawy wielkiego atlasu fizyczno-gospodarczego Włoch, atlasu historycznego, atlasu facsimile dawnych map włoskich, wydania starych opisów podróży włoskich. Tom drugi jest skarbnicą przyczynków regionalno-geograficznych do wszystkich krain Włoch. Tom trzeci zawiera m. i. znakomitą monografię wycieczkową do środkowej Toskany i opis wystawy geograficznej.

Banse E., *Lexikon der Geographie*, I, A-K, II, L-Z. Brunświk-Hamburg, Westerman 1923.

Znakomity, w wielu kierunkach oryginalny zbiór licznych, aforystycznych artykułów, obliczonych raczej na fachowca, aniżeli na szeroki ogół. Typ ten odbiega od przeciętnego leksykonu.

Bibliographie Géographique, Paris, Colin, t. 25/29, 1915/19, 446 str., t. 30/1, 1920/21, 404 str.

Niezmiernie cenny środek pomocniczy, obejmujący w każdym tomie ok. 2000 recenzowanych wzmianek bibliograficznych; uwzględnia zwłaszcza tak trudno nam dostępną literaturę Zachodu; literatura polska słabo reprezentowana.

Dékány E., *Milieu local et milieu géographique, Un nouveau système de géographie culturelle*, Bull. Soc. Hongroise de Géogr. 1922.

Heiderich F., *Die Erde*, 3 wyd., 2 części 343, 543 str., Lipsk, Hartleben, 1919, 1923.

Jasny podręcznik ogólnej i regionalnej geografji, nadający się do przygotowania się do egzaminów nauczycielskich, jako naukowo solidne, przystępne źródło wiadomości geograficznych, grzeszy jednak szowinizmem.

Philippsohn A., *Grundzüge der allgemeinen Geographie*, tomów I, II 1 i II 2, Lipsk, Akad. Verlag, 1921/3.

Jest to nowy podręcznik geografji ogólnej, uzupełniający szczęśliwie podręczniki Wagnera, Supana i de Martonne'a, dając niektóre rzeczy (jak geogr. matematyczną) w skrócie, inne zaś (jak morfologję) w szerszym od tamtych zakresie. Książka doprowadzona do poziomu dzisiejszego nauki, odznacza się jasnością i przystępnością.

Sapper Karl, prof. dr., *Die Tropen*, Stuttgart-Schröder, 1923, 170 str., 40 ryć.

Praca zmierza do wykorzenia fałszywych pojęć odnośnie co do fizjografji i wartości gospod. obszarów tropikalnych — przyczem dążenie do dania rzeczywistego obrazu stosunków panujących w krajach gorących, jest nietylko wyrażone, przeprowadzone, ale i osiągnięte. Widać, że dzieło pisano po przeszło 12-letnich studjach na omawianych obszarach.

Wright J. K., *Aids to geographical research, bibliographies and periodicals*, 243 str., N. York, Amer. G. Soc.

Niezmiernie pożyteczny środek pomocniczy.

Kartografja. (*Cartographie*).

Boulnois P. K., *Field Longitudes by Wireless*, G. Journ., 1924 (4).

Heawood, *The use of watermarks in dating old maps and documents*, Geogr. Journ., 1924 (5).

Robertson-Bartholomew, An historical atlas of modern Europe from 1789 to 1922. Oxford Univ. Press, 1924.

Geofizyka i geomorfologia. (*Géophysique et géomorphologie*).

Abbot C. G., The experiments of Dr. P. W. Bridgeman on the properties of matter when under high pressures, Smiths. Rep. for 1918. — Bridgeman P. W., The thermal conductivity and compressibility of several rocks under high pressures, Am. J. Sc. VII, 1924.

Olbrzymie ciśnienia, panujące w głębi ziemi, oddziałują na zalegające tam masy w sposób nieznan nam bliżej. Pewne światło na te stosunki rzucają doświadczenia Abbota i Bridgemana, którzy różne materiały poddawali ciśnieniom, nieosiagalnym dotychczas w laboratorjach, dochodzącym mianowicie 20.000 atmosfer — co odpowiadałoby ciśnieniu w głębokości ok. 90 km pod powierzchnią ziemi. Parafina staje się w tych warunkach twardą jak stal. Woda przy 12.000 atm. zmniejsza objętość o 20%. Pod określonym ciśnieniem; krzepnie ona niezależnie od temperatury — można było przytem wyróżnić cztery odmiany powstałego w ten sposób lodu — każda z nich posiada gęstość większą niż woda. Piątą odmianą byłby lód „normalny“. Fosfor pod wielkim ciśnieniem przechodzi w dwie nowe odmiany: białą — prawdopodobnie heksagonalną — i czarną o 15% cięższą od najcięższego fosforu czerwonego. Opór elektryczny metali (z wyjątkiem antymonu i bizmutu) zmniejsza się z ciśnieniem. Przewodnictwo ciepła wzrasta z ciśnieniem, przy 1.000 kg i 30° C od 0.1% (wapien litograficzny) do 3.6% (sól kamienna). U większości skał o około 1.5%. Ściśliwość zmienia się rozmaicie zależnie od kierunku. Różnice te dowodzą np. u bazaltu 18% całej deformacji.

Alessio A., Doubts and Suggestion on Terrestrial Isostasy, G. Journ. 1924 (1).

Arltd Th., Methoden der Paläogeographie, Wiedeń 1921, Urban i Schwarzenberg.

Rzecz metodycznie ważna, wyjaśniająca metody arealgeologiczną, petrogeograficzną, paleontologiczną, diastroficzną, tektoniczną oraz klimatologiczną. Dalszych metod wymaga paleomorfologia i paleoklimatologia, wskutek czego badania paleogeograficzne muszą być przeprowadzone bardzo ostrożnie i wszechstronnie.

Born A., Isostasie u. Schweremessung, ihre Bedeutung für geologische Vorgänge, Berlin-Springer 1923, 159 str., 31 ryc.

Bowie, Abnormal densities in the earth's crust disclosed by analysis of geodetic data, G. Journ. 1924 (1).

Carle G., Les croûtes du sol, La Géogr. 1924, 568—582.

Interesująca rozprawa na temat zaskorupiania się zwietrzliny w krajach suchych i pozbawionych szaty roślinnej. Autor tłumaczy je jako rodzaj „samoobrony“ zwietrzliny przed erozją i dalszym wietrzeniem. Oparta o obserwacje w Madagaskarze, Syrii, Maroko i Brazylii.

Chamberlin, T. C., The origin of the Earth, Chicago, b. r. 271 str.

Wywód znanej hipotezy planetesimalnej, poczem autor rozprawia się nad utworzeniem kształtu ziemi, procesami wewnętrznymi w młodym globie i zorganizowaniem się strefy pogranicznej lito-, hydro- i atmosfery.

Gorceix Ch., Expériences de laboratoire sur la formation des montagnes, Rev. de G. Alpine 12, 1924, 31-78.

Znakomicie ilustrowany przegląd doświadczeń z czterema przyrządami przeprowadzonych; autor wyświeśla rolę sił poziomych podskorupowych, które wywołują wszędzie tam, gdzie się pojawia współczynnik pionowy,

dźwignięcia i wybuchy, a równocześnie przesunięcia poziome pod wpływem ciężaru i plastyczności dźwigniętej materji.

Kyrle G., Grundriss der theoretischen Speläologie, Wiedeń 1923, 353 str.

Podstawowy podręcznik nauki o jaskiniach z bardzo szerokim programem, obejmującym genezę jaskiń, ich zawartość, dalej stosunki hydrologiczne, meteorologiczne, botaniczne, zoologiczne, paleontologiczne i antropologiczne, na końcu speleologję kulturalno-historyczną.

Lücke E., Die Formen der Kare, ihre Verbreitung und kritische Untersuchung über ihre Entstehung, 68 str., Diss., Münster i. W. 1922.

W szczegółowej analizie karów autor dochodzi do wniosku, że kary zawdzięczają swe powstanie predyspozycji petrograficznej, tektonicznej i rzecznoerozyznej, swe wykształtowanie zaś procesom zwiętrzenia ruchomego śniegu i lodu co go skłania do przypuszczenia, że kary nie są dostatecznym dowodem zlodnienia.

Ramsay W., On relations between coastal movements and variations of sea-level during the late quaternary time, especially in Fennoscandia, Bull. Commiss. Géolog. de Finlande, 1924 (66).

Sandberg, Isostasie und die ursächliche Einheit von Gebirgsbildung und Vulkanismus, Berlin 1924, 69 str.

Sauramo Matti, Studies on the quaternary Varve Sediments in Southern Finland, Fennia 1924, str. 1—164.

Schaffer F. X., Lehrbuch der Geologie, II: Grundzüge der historischen Geologie, Wiedeń-Lipsk-Deuticke, 1924, 638 str., 710 ryć.

Sieberg A., Geologische, physikalische und angewandte Erdbebenkunde, 572 str., Jena Fischer, 1923.

Poważny i wielostronny podręcznik nauki o trzęsieniach ziemi. Punkt ciężkości całego dzieła spoczywa na rozdziale o falach seismicznych, wnętrzu ziemi i seismometrach.

Sherlok, Man as a geological agent: An Account of his action on inanimate Nature, London 1922, 372.

Winler, Man and Culture, N. York 1923.

Dwa ważne przyczynki do antropogeografji ogólnej.

Solch J., Die Auffassung der „natürlichen Grenzen“ in der wissenschaftlichen Geographie, Innsbruck 1924, 63.

Wolff F., Der Vulkanismus 2 t., Stuttgart F. Enke 1923.

Podstawowe dzieło o wulkanologii ogólnej i regionalnej, oryginalne, naukowo ściśle i krytyczne, monograficzne.

Klimatologia (*Climatologie*).

V. Bemmelen, Der innertropische Teil der allgemeinen Zirkulation nach Beobachtungen in Batavia, Met. Zft. 766, 1924 (5).

Clayton, H. H., Worldweather, including a discussion of the influence of variations of solar radiation on the weather and of the meteorology of the sun, 393 str., New York, Macmillan, 1923.

Dzieło podstawowe, ujmujące w zwięzłej formie ściśle naukowo olbrzymi materiał.

Defant, Die Schwankungen der atmosphär. Zirkulation über dem Nordatlant. Ocean 1881—1905, Geogr. Annaler 1924 (1).

Defant u. Obst, Lufthülle und Klima (Encyklopädie der Erdkunde VII, red. Kende), Lipsk-Wiedeń, Deuticke 1923.

Zwięzły podręcznik, obliczony szczególnie na potrzeby geografów.

Defant-Sandström, Untersuchungen über die Polarfront I-III, Met. Zft. 1924 (1—3).

Eckardt W. B., Grundzüge einer Physioklimatologie der Festländer, Berlin Borntraeger 1922.

Autor wyświeśla przedewszystkiem zależność klimatów od ogólnej cyrkulacji atmosfery.

Hartmann, Beiträge zu einer Theorie der Tromben, Met. Zft., 1924 (4).

Hellmann G., Physiognomie des Regens in der gemässigten u. in der Tropenzone, Berlin, Akad. Umiej. 1923, 17 str.

W strefach umiark. deszcz częstszy, dłuższy, ale mniej wydajny.

Kendrew, W. S., The climates of the continents, Oxford Clarendon Press 1922.

Doskonałe ilustrowane, lecz nie uwzględnia dostatecznie nowszej literatury.

Koppen W., Klimate der Erde, Berlin, 1923, 369 str.

Przystępny, najpełniejszy obraz klimatów ziemi — oparty na najnowszych źródłach.

Gagel C., Das Klima der Diluvialzeit, Z. d. geol. Ges. 75, 1923.

Ränge P., Über das spätglaziale Klima (ibid.).

Na podstawie stosunków klimatycznych okolic, w których obecnie rośnie *Salix polaris*, drobnolistna *Dryas octopetala* i inne rośliny typowe dla epoki lodowej, oraz gdzie żyją dzisiaj wół piżmowy, lis polarny i t. d., dochodzą autorzy do wniosku, że w czasie zlodowacenia temperatura średnia musiała być o 10—12° C (a nie 3°) niższa niż obecnie w tych samych okolicach Europy. Natomiast w ciągu okresów międzylodowcowych było co najmniej tak samo ciepło jak dzisiaj — bo rosnąć mógł cis, *Brassenia purpurea* i t. p.

Oechslin, Ein Beitrag zur Kenntnis der Lawinen, Bul. Club Alpin Suisse 31, 1923, 303—312.

Gex F. Les Avalanches de fin décembre 1923 en Savoie, Rev. de G. Alpine, 1924, 129, 166.

Dwa dalsze przyczynki do kwestji lawin i wogóle roli śniegu w górach, którą to kwestją zainteresowano się w ostatnich czasach bardzo poważnie w różnych krajach.

Peppler, Das Altostratus- und Alto cumulus-Niveau und seine doppelte Schichtung, Met. Zft. 1923 (12).

Sandström J. W., Untersuchungen über die Polarfront, Met. Ztschr. 41, 1924, 2, 33—37 str., Brunświk.

Schereschewsky et Wehrle, Les systèmes nuageux, Paryż 1923, 3 t.

Piękna, znakomicie ilustrowana praca, oparta o szczegółową analizę stosunków ciśnienia atmosferycznego. Stanowi ona pierwszą publikację Oficy Nationale Meteorolog. de France.

Schrepfer H., Die Polarfronttheorie in ihrer Bedeutung für die Klimate der Erde, G. Zft. 1924, 161/177.

Jasny wykład niezmiernie doniosłego zagadnienia „frontu polarnego“; jak fale ciepła i zimna, przechodzące przez strefę umiarkowaną, pogodzić z ogólną i lokalną cyrkulacją atmosfery i zjawiskami klimatologicznymi pñ. Ameryki i Azji. Spokojny sąd o szkole Bjerknesa i usiłowanie skojarzenia jej wysiłków z szkołą wiedeńską.

Hydrografia (Hydrographie).

Davey N., Studies in Tidal power, 255 str, Londyn, Constable 1923.

Gould R. T., The Ross Deep, G. Journ. 1924 (3).

Halbfass W., Grundzüge einer vergleichenden Seenkunde, Berlin, Borntraeger, 354 str., 1923.

Podręcznik limnologii, napisany przez jednego z najbardziej zasłużonych limnologów europejskich, wzorowany na ogół na Forel'u, uwzględnia przedewszystkiem hydraulikę, termikę, optykę, akustykę i chemję, pobieżnie traktuje morfologję a prawie całkowicie pomija biologję.

Johnstone J., An Introduction to Oceanography, Liverpool 1924, 351.

Podręcznik zwięzły, obliczony przedewszystkiem dla potrzeb geografów i profesyków, napisany przez profesora oceanografji na uniwersytecie w Liverpoolu. Szczególnie szeroko traktowane są tyny.

Le Lecheur, E. A., Tidal Currents in the Open Sea, Subsurface tidal currents at Nantucket Shoals Light Vessel, The G. Review 1924, 282—286.

Szczegółowe obserwacje nad „rotorycznymi prądami“, które mierzone przy latarni morskiej Nantucket Shoal (40° 37' N, 69° 37' W), a z których wynika po raz pierwszy jasno istnienie powierzchniowych, a poniżej 25 do 100 stóp także wglębnych, o wiele powolniejszych prądów, wywołanych przyplływem i odpływem na otwartem morzu.

Prinz E., Handbuch der Hydrologie, Berlin, Springer, 1923, 422 str., 340 ryc.

Dzieło poświęcone zagadnieniom wód zaskórnych.

Biogeografja (*Biogeographie*).

Cajander A. K. u. Yrjö Ilvessalo, Über Waldtypen, Fennia 1921/22, 43, str. 1—77.

Dahl Fr., Grundlagen einer ökologischen Tiergeographie, Jena Fischer 1923.

Gams H., Die klimatische Begrenzung der Pflanzenareale, G. Zft., 1924, 205/210.

Krótki przegląd prób fitogeograficznych nawiązania rozmieszczenia roślin i zbiorowisk roślinnych do klimatologii i fenologii, przyczem objaśnia własną metodę „hyohypsogrammu“ (Die Waldklimata der Schweizer Alpen, Verh. Naturf. Ges. Bazyleja 1923). Szczególną uwagę zwraca na metodę Enquist'a (Geol. Fören. Förhandl. 46, Stockholm 1924) wypośrodkowania granic „ciepłych i zimnych“ danej rośliny przez zbadanie ilości dni, w czasie których dzienne minima i maxima temperatury nie spadają poniżej, wzgl. nie podnoszą się powyżej pewnych „temperatur krytycznych“.

Kaiser Erich, Was ist eine Wüste? O. z Mitt. d. Geogr. Ges. München, 1923, 20 str.

Kauko Yrjö, Über das Wesen der Vertorfung, Naturforscher-Gesellschaft Dorpat, 1924, t. XXX, z. 3/4 str. 54—57.

Antropogeografja (*Anthropogeographie*).

Arousseau M., Recent contributions to urban geography, a review, G. Review 1924, 444.

Doskonały i jasny przegląd licznych w ostatnich czasach przyczynków do antropogeografji miast we Francji, Niemczech i Ameryce.

Bratton S. T., National Grouping of Population Density, Journ. of G., 1924 (1).

Febvre L., La terre et évolution humaine, Introduction géographique à l'histoire, Paris 1922.

Doniosłe uzupełnienie dzieł podstawowych Ratzel'a i Vidal de la Blache'a. Autor jest „possibilistą” jak tamci w ocenieniu wpływu warunków geograficznych na życie ludzkie, przyczem szczególnie silnie podkreśla czynnik socjologiczny w antropogeografji.

Hambruch P., *Das Wesen der Kulturkreislehre*, Hamburg, Asmus 1924.

Hettner A., *Der Gang der Kultur über die Erde*, 53 str., Lipsk, Teubner 1923.

Kraitschek G., *Rassenkunde, vor allem der Ostalpenländer*, Wiedeń, Zöllner 1923, 142 str.

Krause Fr. Dr., *Die völkerkundliche Strukturlehre u. ihre Anwendung auf unser modernes Kulturleben*, *Pet. Mit.* 1923, 11/12.

Wychodząc z założenia, że istnieje pewna każdej kulturze właściwa struktura — usiłuje autor drogą badania jej przejść te dziedziny wiedzy, które obejmujemy nazwą ludoznawstwa (w szerszym znaczeniu), by wpływy wykryć — wtedy dopiero — zdaniem autora można dążyć do sprecyzowania wpływu struktury etnologicznej na współczesne życie kulturalne. Wywody swoje popiera przykładem Meksyku.

Montessus de Ballore, *Ethnographie sismique et volcanique ou les tremblements de terre et les volcans dans la religion, la morale, la mythologie, et le folklore de tous les peuples*, 206 str. Paris, Champion 1923.

Neveu-Lemaire, *Notes de Géographie médicale: Peste*, La G., 1924, 427/435.

Artykuł monograficzny z mapą, przedstawiającą ogniska pierwotne i wtórne dżumy oraz drogi jej pochodzenia po świecie.

Sapper K., *Karte der mittleren jährlichen Bevölkerungszunahme der Erde*, München-Berlin, Oldenbourg, 1923.

Konstrukcja, z powodu braku odpowiednich materiałów z licznych krajów, stanowi tylko pierwsze przybliżenie. Okazuje się, że największy przyrost (3 1/2%) mają ziemie europejskiej kolonizacji, szczególnie zachód płn. Ameryki, Brazylja, Argentyna, zachodnia Australia; najmniejszy przyrost wykazują Chiny, płn. Indie Przedgangesowe, Francja, Irlandja, Alaszka. Ubytek stwierdzić można tylko w polarnym obszarze Ameryki oraz na wyspach: Irlandja, Azory, niektóre małe Antyle, Marquesas, Nowa Kaledonja, Mauritius.

Schlüter O., *Staat, Wirtschaft, Volk, Religion in ihrem Verhältnis zur Erdoberfläche I.*

Geografia gospodarcza (*Géographie économique*).

Allix André, *The Geography of fairs, Illustrated by Old-World Examples*, O. z *The Geogr. Review*, New-York 1922, 37 str.

Studjum rozwoju targowiska średniowiecznego — jego zaniku w miarę wzrostu i udogodnień komunikacyjnych — wreszcie przejście w czasach najnowszych do „Targów”, t. j. wystaw wzorowych eksponatów.

R. Blanchard, *Geographical conditions of water power development*, *The Geogr. Review* N. York, January 1924.

Od 1883 zaczyna się na wielką skalę zużytkowywanie „białego węgla”. Blanchard analizuje warunki fizyczne i gospodarcze terenów, w których owe siły zupełnie zostały wyzyskane. Są to tereny głównie wysokogórskie, gwarantujące ilość znaczną i spadek wody. Wchodzą tu także pod rozługę tereny zlodzone i jeziorne, gdzie równomierność przepływu pozwala na stałe wyzyskanie sił hydro-elektrycznych. Czynnikiem dostępności i opłacalności instalacji odgrywa także dużą rolę. Wreszcie autor podkreśla współzawodnictwo wody z węglem i kończy danymi statystycznymi co do zastosowania tych sił w przemyśle.

Chisholm, The Coal Commerce, G. Teacher, 1924, 333—342.

Powszechnie znany autor „geografii ekonomicznej“ zastanawia się w tej prelekcji, wygłoszonej w Cambridge 28 lutego 1924 na cześć Herbertsona, nad najogólniejszymi konsekwencjami silnego przyrostu ludzkości przy względnej łatwości wyczerpania zapasów węglowych.

Enquête sur la production, I. Mémoire introductif, II. Rapport général t. I i II, Międz. Biuro Pracy 1920/23, str. XXXIII, 444 + 1356. Obszerna recenzja Dr. Daszyńskiej-Golińskiej, p. Ekonomista 1924, I, str. 171—173 oraz p. Trenklerówniej — ibd., str. 174—176.

Kempski, Die Teekultur, Berlin, Parcy 1923.

Lorenzi, Le condizioni geografiche della vita economica, Riv. geogr. ital., 1923 (8/12).

Range Paul, Die Diamantvorkommen d. Erde, O. z. Ztschr., f. prakt. Geologie 1923, z. 5/6, Halle a/S, 7 str.

Rishbeth O. H. T., Railway Development as symbolising ideas of Social Construction, (z szczeg. odniesieniem do Australji, mapy), Scot. G. Mag. 1924 (3).

Rodwell Jones-C. B. Fawcett, Railway Geography, G. Teacher 1924, p. 4.

Kolej jako czynnik geograficzny występuje dopiero w XIX w. Wpływa ona przyspieszając na rozwój osiedli ludzkich, ożywiając przemysł i gromadząc ludzi w pewnych miejscach, predysponowanych gospodarczo. Zasadniczo koleje to nici, które łączą obszary produkcji i zapotrzebowania w stosunku do potrzeb ludzkich.

Rubner K., Die pflanzengeographische Grundlagen des Waldbaues, Neudamm 1924, 273 str.

Schweer, Weltkarte der Kohlen- u. Ölbunker-Stationen nebst den Kohlen- u. Petroleumfeldern, 1:28,000.000, Hamburg, Friedrichsen, 1923, 2°.

Stegmann v. Pritzwald, Die Haustierwerdung unserer landwirtschaftlichen Wirtschaftstiere, G. Anz. 1924, z. 5/6.

Geografja polityczna (*Géographie politique*).

Douglas E., Boundaries, areas, geogr. centres and altitudes of the U. S. and the several states, 234 str., Washington Govt. Print. Off. 1923.

Haushofer K.-März J., Das Schicksal überseeischer Wachstumspitzen, 503 str., Monachium Rösl, 1923.

Haushofer K., Geopolitische Einflüsse bei den Verkörperungsversuchen von nationalem Sozialismus und sozialer Aristokratie, Ztschft. f. Geopol., 1924, z. 3 str., 128—134.

Próba syntezy bardzo oryginalnej i śmiałej, nie przedwczesna, bo zdecydowanie otwiera nowe, szerokie horyzonty.

Haushofer Karl, Das japanische Erdbeben u. seine politischen Folgen, Ztschrft. f. Geopolitik 1924, z. 2 str. 52—89.

Hesse Fritz, Das Gesetz der wachsenden Räume, Ztschrft. f. Geopol. 1924, z. 1, str. 1—4.

Wychodząc z założenia, że wzrostowi ludności towarzyszy wzrost przestrzeni — dochodzi autor do wniosku, że przyszłość należy do narodu osiadłego na wielkiej przestrzeni — a zatem do takiego, dla którego nie będzie koniecznem szukanie obszarów i sąsiada.

Langhans M., Rechtliche und tatsächliche Machtbereiche der Grossmächte nach dem Weltkriege, *Pet. Mitt.* 1924, str. 1—7.

Bardzo ciekawa rozprawka, zaopatrzona w dwie mapy polityczne świata, omawia kolejno kwestję Kuby, Dominiki, Haiti, Panamy w Ameryce, Liberji, Egiptu, Sudanu, Mozambik w Afryce, Arabji, Gó, Nepalu i Tybetu w Azji, sprzymierzonych republik sowieckich, Mandżurji japońskiej, wreszcie mandatów klasy A, B i C Ligi Narodów.

Lautensach H. Dr., Die Mittelmeere als geopolitische Kraftfelder, *Ztschrft. f. Geopolit.* 1924, z. 1, 36—47 str.

Ratzel Fr., Politische Geographie, nowe wydanie (3) przejrane przez E. Oberhummera, 627 str., Monachium Berlin, Oldenbourg, 1923.

Schultze E., Die Ausdehnung des britischen und russischen Herrschaftsgebietes II, *Zft. f. Geopolitik* 1924, 303—312.

Sieger Robert, Unterschiede zwischen dem Wachstum der Staaten und dem der Nationen, *Ztschrft. f. Geopolitik* 1924, z. 2, str. 101—110.

Autor wyszczególnia „politische Nation“, „kulturelle Nation“ zamiast „Volk“ lub „Volkstum“ — „Volkheit“. Daje definicję pojęcia „Staatsnation“ jak już same te przykładowo cytowane pojęcia wskazują, treść b. bogata.

Thiessen Ernst, Der Friedensvertrag von Versailles u. die politische Geographie, *Ztschrft. f. Geopol.* 1924, z. 4, str. 203—220.

Przedewszystkiem ciekawa geogr.-polit. definicja państwa: „ein Teil der Erdoberfläche von fest bestimmten Grenzen mit seinem gesamten Inhalt“. Poza tem artykuł tchnący ironją i jadem i nienawiścią, przepojoną sarkazmem do Traktatu wersalskiego, dzieli się na kilka ustępów, w których omówione zostają kolejno: 1) utrata terytorjów, 2) ludności, 3) poddana krytyce wartość traktatu z punktu naukowego (?).

Vogel Walther prof., Erdteilstaaten als Weltmächtes, *Weltwirtschaftl. Archiv* 1924 z. 1, 55—78 str.

Przyszłość należy do państw, które polit. i gospod. oświadczyły znaczną częśćią powierzchni poszczególnych części ziemi. Jako czynnik decydujący obok terytorjum podkreśla autor ilość ludności. Na tem tle teoretycznym prowadzi paralelę między Chinami, Rosją i Stanami Zjednoczonymi.

Metodyka geografji (*Méthodologie de la géogr.*)

Von der Aa Karl, Methodik des wirtschaftsgeographischen Unterrichts, Lipsk, Gloeckner 1924, 46 str.

Banse E., Die Seele der Geographie, Brunświk Westermann, 1924, 96 str.

De Geer, Sten., On the definition, method and classification of Geography (*G. Annaler* 1923, 1/37).

Leutenegger A., Begriff, Stellung und Einteilung der Geographie, Gotha 1922, Perthes 157 str.

Michotte P., L'orientation nouvelle de la géographie, *Bull. Soc. R. Belge de G.* nr. 1, Bruksela 1921.

Volz W., Das Wesen der Geographie in Forschung und Darstellung, *Schles. Jb. f. Geistes- und Naturwiss.*, I, 3/4, 239 do 274, 1923.

Banse E., Abendland, Morgenland und Mittagsland, Darlegungen in seelischer Geographie, *Neue Geographie* II, 29/59, 1923.

Kto się pragnie zapoznać z prądem „Nowej Geografji“, propagowanej przez Banse'go, Obst'a i ich zwolenników, ten niech przeczyta powyższy porywający polotem myśli i fantazji artykuł. Obok ciepłego czucia i zrozumienia delikatnych nieraz związków nabędzie jednak i przekonania o niebezpieczeństwie kierunku, który hołdując nadmiernie fantazji artystycznej, nieraz opuszcza grunt faktów naukowych.

Dietrich B. Neue Strömungen in der Geographie insbesondere in den Vereinigten Staaten von Nordamerika, Geogr. Anzeiger 1923, z. 3/4 51—59 str.

Ewald Erich Dr., Das Luftbild im Unterricht, Wrocław, Hirt, 1924, 56 str., 35 ryć.

Praca składa się z dwóch części. W pierwszej z nich autor podaje wiadomości z techniki sporządzania obrazów, wzgl. fotografii lotniczej — w drugiej zaś podkreśla i wskazuje ich wartość dydaktyczną.

Fels Erwin Dr., Das Fliegerbild in der Geographie, Geogr. Ztschrift. 1924, z. 1, 18—28 str.

Spotykamy się z wszechstronnym ujęciem problemu i wyczerpującym określeniem wartości tego młodego środka pomocy geograficznej.

De Geer Sten, On the definition, method and classification, of Geography, Stockholm, 1923, 37 str.

Lehmann R., Geographische Beobachtungen (Das Studium der Erdkunde II) 132 str., Lipsk, Quelles u. Meyer 1921.

Resta R., L'educazione del geografo (Bibl. Pedag. Antica e Moderna, Italiana e Straniera 42), 412 str. Rzym, Neapol, Albrighi.

Wychodząc z założenia, że każdy człowiek ma w sobie psychiczne i praktyczne zarodki zmysłu geograficznego, wskazuje drogi ich wychowania.

Ogilvie O., Modern Geography as a Study and as an Aid, The Scottish G. Mag., 1924. Nr. 2.

Autor daje nam krótką charakterystykę geografji i stanowiska, jakie zajmuje w nauce dzisiejszej. Znaczenie tej nauki polega na syntetycznym ujęciu wyników nauk, tak humanistycznych jak przyrodniczych w odniesieniu do umiejscowienia zjawisk. Podkreśla p. O. znaczenie zwłaszcza geografji regionalnej, która ujmuje wyniki pracy w terenie i przy mapie.

Geografja stanowi także pewną pomoc dla innych nauk, podając ogólny obraz terenu pracy a zwłaszcza zaznaczając braki opracowań naukowych nasuwających się problemów specjalnych.

Otto Dr., Die Erdkunde im Rahmen der Neuordnung des preussischen höheren Schulwesens, Geogr. Anzeiger, 1924, z. 3/4, 50—51 str.

Schnass Fr., Heimat und Erdkunde in der preussischen Volksschule, G. Zft. 1924, 210/213.

Artykuł ten zachęca do porównania z programami nauki geografji w polskiej szkole powszechnej i dowodzi, że młoda Polska w wielu kierunkach stanęła na wysokości swego zadania i szczęśliwie w tym kierunku uchwyciła „ducha czasu“.

Schwarz S. Dr., Altersstufen im Erdkundeunterricht, Geogr. Anzeiger 1924, z. 3-4, 66—68 str.

Schwarz S., Atlas und Lehrbuch im Geographieunterricht, G. Zft. 1924, 99—103.

Przemawia za ściślejszym związaniem atlasu i książki w ten sposób, by z książek usunięto, co dać winien atlas, natomiast szerzej tłumaczono przyczynowo, co atlas przedstawia tylko regionalnie.

Volz W., Der Rhythmus in der Geographie, Mitt. Ver. Geographiestud., Lipsk 1923 (11).

G. historyczna i toponomastyka (*G. historique et toponymie*).

Schülle W., Über Namengebung auf geographischen Karten, Berno szwajc. 1923, 28 str.

Autor wskazuje na trudności, powstające przy próbach uchwycenia nazw dialektycznych — omawia znaczenie nazw o charakterze nadrzędnym (ogólniejszym) i określa swoje w tym kierunku stanowisko.

Partsch J. Dr., Fortschritt der Forschung über den antiken Westen, Geogr. Ztschrft 1924 z. 1, 28—36 str.

Idzie tu głównie o oświetlenie z punktu widzenia geogr. pracy i dorobku naukowego Schultena — w zakresie geogr. i historii starożytnego półwyspu Iberyjskiego.

Geografja regionalna (*Géographie régionale*).

Blum Otto, Die Grundzüge des Europäischen Verkehrs, Ztschrft f. Geopol. 1924, z. 3, str. 106 i nast.

Mówiąc o znaczeniu roli Europy w świecie, podkreśla artykuł szczytność jej obrazu — stosunkowe zgęszczenie zaludnienia — rozłożenie komunikacji mianując je jednym z głównych elementów jej rozwoju. Rozwój komunikacji znajduje według autora uzasadnienie i głęboką rację w mnogich kontrastach fizjograficznych — przyczem klimat i cechy oro-hydrograficzne wybijają się na pierwszy plan jako czynniki wiążące.

Hettner Alfred, Grundzüge der Länderkunde, I, Europa, Lipsk, Teubner, 1923, 373 str., II, Die aussereuropäischen Erdteile, ibid. 1924, 450 str.

N. N. Territorial Reorganisation in European Russia, Notes on the political Map, The G. Review 1924, 270—274.

Krótkie streszczenie pracy W. Tuckermanna: Osteuropa, 2 t. Hirt, Wrocław 1922, które zwraca przedewszystkiem uwagę na koincydencję granic etnicznych i politycznych w Rosji dzisiejszej, wyróżniając 23 jednostek politycznych Związku sowieckiego.

Obst Erich Dr., Das Problem Europa, Ztschrft f. Geopol. 1924, z. 2, str. 57—62.

Cały szereg zjawisk polit.-geogr. tłumaczy się w mniemaniu autora nader skomplikowaną architekturą Europy, architekturą, która rozбивa pojęcie polit.-kulturalne Europy — przestrzennie na obszary pragnień i tendencji, a fizjograficznie, ergo także politycznie na obszary geograficznie indywidualne. Stąd starcia.

Europa zachodnia (*L'Europe de l'ouest*).

Arbos Ph., La vie pastorale dans les Alpes Françaises, Paris, Colin, 717 str., 1922.

Bardzo gruntowna, wszechstronna, dla metodyki badań nad szłałnictwem podstawowa praca.

Bigourdan, Le Climat de la France, 118 str., Paris 1923.

Blanchard R., Les zones d'équidistance des voies ferrées dans les Alpes françaises (1 carte en couleurs) (Revue de géographie Alpine, Grenoble t. XII, 1924).

Dyrektor Instytutu Geograficznego w Grenoble R. Blanchard opublikował świeżo mapę ekwidystancji kolei w Alpach Francuskich, wykonaną pod jego kierunkiem przez A. Zanetto. Mapa w podziałce 1:600.000 przedstawia na podkładzie hydrograficznym linie kolejowe i barwnie 5-ciokilometrowe pasy odległościowe od nich. Metoda czysto geometryczna nie uwzględnia ani jakości dróg, ani stosunków terenowych i przez to grzeszy za daleko idącym uproszczeniem zagadnienia. Przy tak wielkiej podziałce i silnie zró-

niczowanym terenie należałoby wykreślić mapę odległości czasowych, a nie przestrzennych, biorąc pod uwagę jakości dróg i nachylenie terenu, a nie — jak tutaj zrobiono — traktować cały obszar jako fizjograficznie i komunikacyjnie jednostajny.

Tekst objaśnia to, co już z mapy wynika, podkreśla różnicę między gęstą siecią kolejową w pñ., a rzadką w pld. Alpach. Należałoby to udowodnić cyfrowo przez obliczenie średniej odległości od linii kolejowej dla poszczególnych jednostek geograficznych, zamiast podawania gęstości linii kolejowych.

Gregory Rich., *British Climate in Historic Times.*, G. Teacher 1924, 343.

Dla ustalenia progresywnych zmian, wzgl. wahań klimatu autor bada stosunki termiczne i opadowe, pogodę Bożego Narodzenia, dni lodu i mrozu, średnich temperatur pór roku i dochodzi do wniosku, że w czasach historycznych w Anglii nie można stwierdzić ani stałych zmian ani też okresowych wahań, któreby dla życia praktycznego były doniosłe. Budzą one tylko zainteresowanie akademickie.

Günther, *Über Frankreichs geopolit. Stellung*, Zft. f. Geopolitik 1924, 347—358.

Artykuł, owiany nienawiścią do wszystkiego, co francuskie, daje mało nowego i nie wnika głęboko w istotę geopolityczną Francji.

Keltie, *The position of Geography in British Universities*, Amer. Geogr. Soc. Research Ser. (4).

De Martonne Ed., *Geography in France*, ibidem (4).

Liverpool and District Regional Survey Associaton, G. Teacher 1924, 375—380.

Interesujący memoriał, proponujący rozbudowę planową półwyspu Wirral pod Liverpoolem, z uwzględnieniem dzielnic mieszkalnych, przemysłowych, rolnych, mieszanych i obszarów wolnych (ogrodowych).

Scheu E., *Frankreich*, 148 str., Wrocław Hirt 1923.

Waltz, *Le problème de la population française (natalité, mortalité, immigration)* 56 str., Paris 1924.

Wütschke J., *Ein geopolitisches Grundgesetz in der Entwicklung der französischen Politik*, Zft. f. Geopolitik 1924, 271/277

Europa północna i wschodnia (*L'Europe du nord et de l'est*).

Braun G., *Die Nordischen Staaten, Norwegen, Schweden, Finnland (Eine soziale Länderkunde)*, Wrocław, 1924, Hirt, 138 str., 55 ryc. i map.

Dzieło pisane metodą „biologiczną“, t. zn. państwo traktowane jako zamknięty organizm, wewnątrz którego autor śledzi przejawy życia. Podstawą, na której buduje, jest fizyczna geografia i antropogeografia, które pozwalają na ujęcie istotnych rysów gospodarki.

Brenner Widar, *Studien über die Vegetation im westlichen Nyland (Südfinnland) u. ihr Verhältnis zu den Eigenschaften des Bodens*, Fennia 1921/22, t. 42, str. 1—105.

Deffontaines P., *Situation économique et politique en Russie*, (Sytuacja polityczna i ekonomiczna w Rosji), *La Géographie* 1924 z. 2, str. 187—196.

Króciutki artykuł ma na celu poinformowanie Francuzów o stanie rolnictwa, przemysłu i handlu w Związku Sowieckim, podając treściwie dane statystyczne z ostatnich czasów. Z problemów politycznych podkreśla „rozpadnięcie się narodu rosyjskiego“ i próby sowieckie utrzymania dawnej Rosji w całości drogą federacji. Dla nas artykuł ten prawie nic nowego nie

przynosi, a cennym jest tylko jako oznaka obudzenia się naukowego zainteresowania Rosją we Francji.

Friedrichsen M., Finnland, Estland, Lettland und Littauen, 144 str., Wrocław Hirt 1924.

Grufman, Landeskunde der Rep. Esthland, Ymer 1923 (4).

Henrici W., Die Kohlenwirtschaft Russlands in und nach dem Kriege, 58 str., Berlin Springer 1924.

Nowakowski S., Natural Resources of Russia, Journ. of Geogr. 1923 Oct.

Pohle R., Die politischen Zustandsänderungen im russischen Reich seit 1914, Zft. f. Geopolitik, 1924.

Zbiera krótko, jędrnie, ilustrując bogato datami i liczbami statystycznymi, najważniejsze momenty rozwoju Rosji w ostatnim dziesięcioleciu, i oświetla to nieraz brutalnie z niemieckiego punktu widzenia.

Spek Rudolf Dr., Karte der deutschen Siedlungen Grossrumäniens, 1:500.000, Hermannstadt.

Thomson Paul, Zur Frage der regionalen Verbreitung und Entstehung der Gehölzwiesen u. Alvartriften in Nord-Island, Naturforscher-Gesellschaft, Dorpat 1924, t. XXX, z. 3-4, str. 45—53.

Europa środkowa (*L'Europe central*).

Buday L., La Hongrie après le traité de Trianon, 300 str. Paris 1922.

Rzecz, napisana przez profesora statystyki — Węgry, poświęcona jest przedewszystkiem analizie zjawisk ludnościowych, gospodarczych i politycznych.

Geisler W., Die deutsche Stadt, ein Beitrag zur Morphologie der Kulturlandschaft, Stuttgart 1924, Forsch. z. d. Landes- u. Volkskunde 25, 362—552.

Analiza antropogeograficzna miasta z próbą systematyki geografii miast: omawia kolejno położenie, plan i profil miast, rozróżnia na podstawie planu: miasta-wsi, miasta „rzymskie“, miasta skryształizowane, miasta żerdziaste, drabiniaste, koliste, szachownice, przemysłowe, polityczne.

Halbfass, Die Wasserkräfte Deutschlands, G. Zft. 1924, 83/99. Krótki, jędrny i doskonale orjentujący przegląd sił naturalnych i sił użytkownych niemieckich rzek.

Hassert K., Das Wirtschaftsleben Deutschlands und seine geographischen Grundlagen, 127 str., Lipsk Quelle i Meyer 1923.

Krebs Norbert Dr., Süddeutschland, Lipsk, Teubner, 1923, 196 str.

Pierwsza część na większą skalę zakrojonego wydawnictwa, które ma dać opracowanie całych Niemiec. Dziełko Krebsa zaleca się pięknym ujęciem, przystępnością i szczerością myśli.

Leyden Friedr Dr., Gent. (Eine städtegeogr. Einzeldarstellung). Pet. Mit. 1923, z 3/4, 67—69 str.

Levainville J., The economic function of the Rhine, The G. Review 1924, 242—256.

Wielkie zainteresowanie, które obudziła w świecie politycznym sprawa zastawów francuskich nad Renem, odbiła się żywym echem w literaturze geograficznej. Piękne to studjum francuskiego ekonomisty omawia warunki geograficzne, porty i drogi wodne całego obszaru nadreńskiego.

Machatschek Fr., Die geopolitische und wirtschaftsgeographische

Struktur der Tschechoslovakischen Republik, Zft. Ges. f. Erdkunde 1924, 89—97.

Rzeczowa, choć oczywiście z niemieckiego punktu widzenia oświetlona analiza podstaw geopolitycznych i ekonomicznych republiki czechosłowackiej. Autor stwierdza na wstępie, że republika owa jest raczej wynikiem ogólnej sytuacji europejskiej aniżeli owocem jasnych dążeń państwowych obu nacyj, które dziś to państwo tworzą: ani Czesi przed wojną nie myśleli o własnym państwie poza ramami Austrii, ani Słowacy o państwie poza ramami Węgier, żaden zaś z nich o połączeniu się z Rusią podkarpacką. Kolejno autor analizuje położenie i skład terytorjalny państwa, podkreślając wielkiego rodzaju przeciwieństwa między gęsto zaludnionymi, gospodarczo wysoko rozwiniętymi i kategorjami zachodnio-europejskimi myślącymi Czechami a budzącymi się Słowakami oraz niebudzonymi jeszcze „Karpatorusinami“. Szczegółowiej omawia dalej granice z punktu widzenia strategii i komunikacji, strukturę heterogeniczną narodowościową, przyczem porusza sprawę niemiecką i słowacką, wreszcie to wielkie plus w życiu Czechosłowacji, którem jest znakomita spuścizna gospodarcza tego państwa.

Nussbaum Fritz Dr., Die Volksdichte des Kantons Bern nebst Bemerkungen über die Darstellung der Volksdichte in der Schweiz. (Jahresber. Geogr. Ges. Bern, 1919—1920, str. 117—153.

Pfohl G., Orientierungslexikon über die Republik Österreich, 432 str., Wiedeń, Lipsk, Hartleben 1923.

Salomon Wilh., prof. Dr., Die Intensitäten alluvialer u. diluvialer geologischer Vorgänge u. ihre Einwirkung auf die pliozäne Rumpffläche des Kreichgaues u. Odenwaldes, Lipsk 1924, 38 str.

Rzecz nader ciekawa ze względu na problem — podobnie jak i przeprowadzenie procesu dowodowego.

Solch J., Geographische Kräfte im Schicksal Tirols, Mitt. d. G. Ges. Wiedeń, 1924, Nr. 1—3.

W teoretycznych wywodach autor opiera się na tezach K. Sappera „Über Gebirge u. Gebirgsgrenzen“ (Geogr. Ztsch. 1918) i stara się na przykładzie losów Tyrolu teorię rzeczywistością stwierdzić. Zagadnienie całe odnosi się do dostępności, przejściowości i „drożności“ (Wegsamkeit) Tyrolu. Artykuł zupełnie wyczerpuje temat; genezy należy szukać w nieutulonym żalu Niemców po stracie terytorjów w czasie wojny, które do nich politycznie dawniej należały.

Thies-Engelbrecht Dr., Kartographische Darstellung der Güterbewegung auf den deutschen Eisenbahnen, Pet. Mitt. 1923 z. 11/12 249 str.

Autor obrazuje ruch gospodarczy przez kartograficzne ujęcie różnicy między przywozem a wywozem — która w formie strzałki i cyfr dodana zostaje do tej lub innej linii kolejowej.

Tuckermann Walther Dr., Die geographische Lage der Stadt Köln u. ihre Auswirkungen in der Vergangenheit u. Gegenwart, Lubeka 1923, 64 str.

Monografia poświęcona miastu, którego położenie uznane jest przez Philippona za centralne dla świata kulturalnego Europy (podobne zresztą jest: mniemanie nie tylko autora, ale i Bluma).

Vogel Walther Dr., Rhein u. Donau als Staatenbildner, Ztchrft. f. Geopol. 1924, z. 2, str. 63—73, z. 3 str. 135—145.

Wnioski b. ciekawe — bo rewidują dotychczasowe pojęcia. Autor wykazuje np., o ile wpływ rzeki się zwiększa w tych obszarach, gdzie wody jej grają decydującą rolę — podobnie jak występowanie zwartych fizjograficznie małych jednostek ten wpływ osłabia.

Vorläufige Ergebnisse der Volkszählung vom 7. März 1923, bearbeitet u. herausgegeben vom Bundesamt für Statistik, Wien, 1923, z. 12.

Europa południowa (*L'Europe du Sud*).

Fleure H. J., Cities of the Pobasin, G. Rev. 1924, 345—362.
Krótki opis niektórych miast niziny Nadpadańskiej, piękne ilustracje, które jednak zdradzają mało ducha geograficznego.

Kossmat Franz, Geologie der zentralen Balkanhalbinsel, mit einer Übersicht des dinarischen Gebirgsbaues. Berlin, Borntraeger 1924, 198 str.

Opracowanie, oparte na wyzyskaniu zdjęć geolog. wojennych, rzuca zupełnie nowe światło na obszar Dynarydów. Autor po przeprowadzeniu zupełnie nowej klasyfikacji — dochodzi do nowych wniosków. Kwestja związku Dynarydów z górotworem mała-azjatyckim nie jest pominięta.

De Martonne Em., Transylvania: a geographical study, G. Teacher 1924, 366—375.

Krótką monografią, kładącą nacisk na morfogenezę dolin, zlodnienie dyluwialne, zaludnienie i warunki ekonomiczne.

Matthews H. A., A Comparison between the Mediterranean Climates of Eurasia and the Americas, Scot. G. Mag. 1924, 150 do 159.

Autor, analizując przedewszystkiem stosunki termiczne, opadowe i wiatry, dochodzi do rezultatu, że przy licznych podobieństwach klimatu, mórz Śródziemnych, Romańskiego i Amerykańskiego wykazują dużo indywidualizmu.

Myres J. L., The Marmara Region, a study in historical geography, Scot. G. Mag. 1924, 129—150.

Ciekawa rozprawa, w której autor po wstępie fizjograficznym omawia rolę obszaru morza Marmara w czasach prahistorycznych i protohistorycznych, kreśli obraz „Propontydy“ w czasie kolonizacji greckiej, królestwa Lysimachusa, przyczółka pomostowego Rzymian ku Azji, klucza w rzymskim systemie defensywnym ku północy i wschodowi, przestrzeni metropolitalnego „Nowego Rzymu“ i roli pobrzeża Marmara w czasie rozkładu Bizantyjskiego — stosując przytem zawsze metody geografji politycznej.

Wray D. A., Mineral Resources of Bulgaria, Londyn 1924.

Azja (*Asie*).

Allix A., Les Enseignements du Mont Everest, Rev. de G. Alpine 12, 1924, 99—128.

Jasny treściwy referat o owocach naukowych ekspedycji, zorganizowanych dla zdobycia Everestu, oparty na francuskim wydaniu dzieła Bruce'a: L'assaut du Mont Everest, Dardel, Chambéry 1924, tłum. Gruchy i Gaillard

Barrés M., Une enquête aux pays du Levant, I, 312 str., II, 244 str., Paryż 1923.

Wspomnienie niezmiernie barwne i wielostronne podróży z Aleksandriji przez Palestynę, Syryę i Małą Azję do Konstantynopola, odbytej 1914 r.

Bemmelen Van, Im Luftkreis von Java, Zft. Ges. f. Erdkde 1924, 81/88.

Obserwacje meteorologiczne w balonie i na górach tropikalnych.

Bruce C., L'assaut du Mont Everest 1922, 304 str., Chambéry Dardel 1924.

Dana L., Arab Asia, a geography of Syria, Palestine, Irakland, Arabia, 170 str., Beirut American Press 1923.

Davidson C., Distortion of Sea Bed in Japanese Earthquake of Sept. 1-st, 1923 (mapa), G. Journ. 1923 (3).

Döhring K., Siam 2 t., 60 + 142, 60 + 140 str. Hagen, Folkwang 1923.

Fortescue L. S., The Western Elburs and Persian Aserbajian, G. Journ. 1924 (4).

Freshfield D. W., The Conquest of M. Everest, G. Journ. 1924 (3).

Fuller M. L. and Clapp F. G., Loess and Rock Dwellings of Shensi, China, The G. Review, 1924, 215 -226.

Niezmiernie interesujący i znakomicie ilustrowany opis krajobrazu loessowego w Chinach — rzecz dla Polaków ze względu na nasze obszary loessowe w wysokim stopniu ciekawa.

Händel-Mazetti H., Übersicht über die wichtigsten Vegetationsstufen und -formationen von Yunan und SW. Setschuan, O. z. Botan. Jahrb. t. 56, z. 5, Lipsk 1921, 19 str.

Haushofer Karl, Japan und Japaner, Lipsk, Teubner, 1923, 166 str.

Haushofer R., Die Einheit der Monsunländer, Ztschrft. f. Geopolit. 1924, z. 1, 20—27 str.

Klimat i historia — rozwój kulturalny i cywilizacyjny oto momenty składające się w sumie na stworzenie i utrzymanie jedności i wartości świata pd.- i wschodnio-azjatyckiego. Ustępy końcowe treści polemiczno-politycznej wskazują, skąd oczekują Niemcy impulsu do rewizji stanu politycznego, powstałego traktatem wersalskim.

Kennedy A., The Rocks and Monuments of Petra, G. Journ. 1924 (4).

Cywilizacja Nabatejska, na południe od morza Martwego, mapa, ilustracje.

Kinosuke Inouye, Iron Resources of Japan, Journ. of Geogr. Tokio 1924 (5), Copper Resources of Japan, ibidem 1924 (4).

Dyrektor Państw. Zakładu Geologicznego daje tu w ang. języku krótkie, ścisłe, faktami poparte zestawienie.

März J., Die Zugänge zum Indischen Lebensraum, Zft. f. Geopolitik 1924, 366—378,

Bardzo interesujące wywody historyczno-ekonomiczno-polityczne, odnoszące się zwłaszcza do angielskich punktów oparcia na peryferji Australji, do Singapore, zatoki Perskiej, Adenu i do kraju Przylądkowego.

Seran, 304 str., Weltevreden, Kolff and Co, 1922.

Wspaniała publikacja monograficzna wyspy Ceram (obecnie oficjalnie Seran zwanej), opisująca kraj i ludzi, wspaniale ilustrowana.

Olbricht Konrad Dr., Die diluviale Eiszeit in Ostasien, Zentralblatt f. Mineralogie 1923, z. 23, 726—730 str.

Autor jest zwolennikiem teorii współczesności zlodnienia ptn. Europy, ptn. Ameryki i Azji wschodniej.

Sawicki Ludomir, A Karst in Siam (Koh-Si-Chang), Recueil de travaux offert a Mr. Jovan Cvijic par ses amis, Belgrade 1924.

Krótki a treściwy obraz wyspiarskiego krasu podrównikowego, pięknie ilustrowany mapkami i fotografjami a oparty na wynikach wyprawy prof. Sawickiego 1923 do Sjamu.

Sawicki Ludomir, The Geomorphology of Central Ceylon, Prace Instytutu Geograficznego Uniwersytetu Jagiell. nr. 3, Kraków 1924, str. 31.

Szkic geomorfologii centralnego Cejlonu, oparty na obserwacjach, po-

czynionych przez prof. Sawickiego w czasie jego powrotu z wyprawy Sjamskiej na bardzo dokładnym reliefie Cejlonu, przechowywanym w Survey Departement w Colombo. Wartość pracy — pierwszej tego rodzaju na Cejlonie — polega przede wszystkim na stworzeniu szczegółowo wypracowanej hipotezy roboczej, opartej na licznych i uderzających właściwościach morfologicznych gór Cejlońskich. Choć wymaga jeszcze szczegółowych badań w naturze, analiza ta rzuca dużo ciekawego światła na ewolucję morfogenetyczną kraju, w którym zdaje się krzyżują się systemy tektoniczne afryko-dekańskie z wschodnio-azjatyckimi.

Schoy C., *The Geography of the Moslems of the Middle Ages*, *The G. Review* 1924, 257—269.

Schroetter H., *Das Tote Meer*, 74 str., Wiedeń Perles 1924.

Schultz A., *Sibirien, eine Landeskunde*, 246 str., Wrocław Hirt 1923.

Takenor Y., *The Japan Year Book, Complete Cyclopaedia of general information and statistics on Japan and Japanese Territories for 1923*, 706 + 193 str., Tokyo 1923.

Fundamentalna publikacja wszelakich informacji statystycznych, geograficznych i ekonomicznych. Osobne rozdziały poświęcone geografii (I), trzęsieniom i wulkanom (III).

Tuckermann, *Sibirien*, *G. Zft.* 1924, 120/129.

Streszcza monografię naukowo-geograficzną Syberji wraz z Turkiestanem pióra Arnolda Schultza (*Sibirien — eine Landeskunde*, Wrocław 1923, 246 str.).

Younghusband Fr., *Wonders of the Himalaya*, London 1924.

Visser, *Exploraties in den Kara-Korum*, *Tijdschr. Nederl. Aardr. Gen.* 1924, 41 (4), 369-427.

Weston W., *Influence of Nature on Japanese character*, *G. Journ.* 1924 (2).

Wiszniewski B. N., *Geograficzneskoje opisanje Tatarskoj S. S. Republiki I, Priroda kraja, Kazań 1921*, 279.

Zbiorowa praca, poświęcona geologii, topografii, glebom, klimatowi, roślinności i dzikiej faunie tatarskiej Republiki, utworzonej 1920 r. z stolicą w Kazaniu.

Wood W. H., *Rivers and Man in Indus-Ganges Alluvial Plain*, *Scot. G. Magazin* 1924 (1).

Woodhead H. G. W., *The China Year Book 1923*, 1243 str., Tientsin 1923.

Nowa ta, olbrzymi tom obejmująca publikacja daje niezmiernie cenne dane co do wszystkich działów geografji Chin, ale i historii. Biorąc pod uwagę niezmiernie trudności naukowe i rzeczowe, z którymi takie wydawnictwo walczy, tembardziej podnieść należy zasługi autora i użyteczność dzieła.

Wüst W., *Der Lamaismus als Religionsform der hochasiatischen Landschaft*, *Zft. f. Geopolitik* 1924, 295/302.

Afryka (*Afrique*).

Cte Byron-Khun de Prorok, *Recent Researches on the Peninsula of Carthage*, *G. Journ.* 1924 (3).

Maydon H. C., *Across Eritrea*, *G. Journ.*, 1924 (1).

Statham J. C., *From Mossamedes to the Victoria Falls*, *G. Journ.* 1924 (1).

Sibrce James, *Fifty Years in Madageskar*, Londyn 1924, 359.

Shantz H. i Marbut C., The vegetation and soils of Africa 263 str., New York Amer., Geogr. Soc. 1923.

Ubach-Rackow, Sitte und Recht in Nordafrika, 441 str., Stuttgart Encke 1923.

Zelisko J. V., Felsgravierungen der süd-afrikanischen Buschmänner, Mitt. d. G. Ges. Wieden, 1924, Nr. 1—3.

Ameryka (Amérique).

Blanchard W. O., Foreign Trade Routes of Bolivia, Journ. of G. 1923 (12),

Bowman L., Desert Trails of Atacama, 362 str., New York Amer. Geogr. Soc. 1924.

Brandt B., Südamerika, 124 str., Wrocław Hirt 1923.

Commercial map of Latin-Amerika, New-York 1923, 1:3,000,000.

Elliott L. E., Chile to-day and to-morrow, 340 str., New-York, Macmillan 1922.

Enock C. R., The republics of Central and South America, their resources, industries, sociology and future, 2 wyd., Londyn, Dent i Sons 1922, 544 str., mapy i ryć.

Foster A., Barbados, Journ. of G. 1923 (9).

Gann Ph. W. F., The Maya Indians of southern Yucatan and northern British Honduras, Waszyngton, Smiths. Inst. 1918, 146 str. 100 ryć.

Gilman I., Alaska, The American Northland 343 str., Londyn 1923, Harrap.

Haas W. H., Studies in the Geography of Brazil, Journ. of G. 1923 (11, 12).

Harms H., Amerika III. Bd., 2 Teil., hrsg. v. Sievers, Lipsk, List i Bressensdorf 1923, 260 str., 153 ryć.

Heaton, Commercial Handbook of Canada 1924, Toronto 1924, 540.

James P. E., The Upper Parana Lowland, Journ. of G. 1923 (10).

Kimpen E., Die Ausbreitungspolitik der Ver. Staaten von Amerika, 397 str., Stuttgt. Deutsche Verlagsanst. 1923.

Kitto, The survival of the American bison in Canada, Geogr. Journ. 1924 (5).

Koch-Grünberg, Vom Roroima zum Orinoko III, Ethnographie, 447 str., Stuttgart Strecker 1923.

Koch-Grünberg, Zwei Jahre bei den Indianern Nordwest-Braziliens, 416 str., Stuttgart Strecker 1923.

Lafond G., L'Amérique du Sud, Colombie, Equateur, Perou, Bolivie, Chili, 283 str., Paris 1923.

Levy H., Amerikas Wirtschaft unter dem Einfluss des Goldreichtums, Zft. f. Geopolitik 1924, 289/295.

Mexiko, Kurzer Bericht über die wirtschaftlichen Fortschritte im letzten Jahrzehnt mit statistischen Angaben, graphischen Darstellungen u. Karten, Generalkonsulat von Mexiko-Hamburg 1923, 46 str.

Schmidt Max, Die Anfänge der Brienkultur in Südamerika, Ztschrft. f. Ethnologie 1924, z. 1—5, str. 113—122.

Edw. S. C. Smith i Phil. Sweet, Rock Creep on Mount Ktaadu, Maine, G. Rev. 1924, 388—394.

Termer F. Dr., Die natürlichen Grundlagen amerikanischer Staatsentwicklung, Ztschrft. f. Geopol. 1924, z. 1, str. 28—35.

Welch M., Bibliography on the climate of South America (Monthby Weather Rev. Soppl. Nr. 18, Washington 1921, 42 str.

Westindien-Handbuch, II, Die kleinen Antillen, die Virginischen Inseln u. die grossen Antillen (ausser Kuba), Berlin, Mittler i Syn, 1923, 768 str.

Australja i Oceanja (*Australie et Océanie*).

Crivelli et Louvet P., L'Australie et le Pacifique, Paris 1923, Crés.

Davis J., Willis Island, 119 str., London Wilson 1923.

Grover N., Surface water supply of Hawaii, 123 str. Washington 1923.

Harrington J., Oceana, 372 str., Heidelberg Winter 1924.

London Ch., The New Hawaii, 270 str. Londyn, Mills 1923.

Muzio C., Australia, 36 str., Medjolan Matarelli 1923

Wickens, Official Yearbook of the Commonwealth of Australia, Melbourne 1923.

Wood Arn., The Discovery of Australia, Ld. 1922.

Kraje polarne (*Pays polaires*).

Close C., Supposed Westerly Drift of Greenland, G. Journ. 1924 (2).

Drygalski-Meinardus, Deutsche Südpolar-Expedition 1901/3, III (1) 3, Meteorologische Ergebnisse, Berlin-Lipsk, Gruyter 1923.

Filchner W., Zum sechsten Erdteil, 410 str., Berlin Ullstein 1923.

Huxley-Odell, Notes on Surface Markings in Spitzbergen, G. Journ. 1924 (3).

Stefansson V., Länder der Zukunft, fünf Jahre Reisen im höchsten Norden, 2 tomy Lipsk, 1923 (Brockhaus).

Literatura polska. (*Littérature polonaise*).

Morfologia i geologia (*Morphologie et géologie*).

Chelińska M., Przyczynki do orometrii wyżyny Kielecko-Sandomierskiej, Przegląd Geogr. t. IV, 1924.

Celem pracy jest wyodrębnienie na obszarze wsch. części Wyżyny Małopolskiej dziedziny górskiej, oraz podział tego obszaru na hipsometryczne terytoria przy użyciu metody morfometrycznej (krzywa hipsograf. — wysokość średnia). Po wydzieleniu wyż. Sandomierskiej, za której zach. granicę przyjęto izohipsę 275 m) i wyżyny Pierzchnickiej między Nidą a Czarną (średnia wys. 253 m, pozostaje jako zwarta kraina górską obszar, podnoszący się z podstawy ok. 275 m n. p. m., do którego należą: pasmo główne Łysogórskie (z górami Masłowskiemi i Opatowskiemi), Klonowskie, Orłowińskie (z Cisowskiemi i Ociesęskiemi), Wygiezłowskie, Obłęgorskie i część wyżynnego obszaru trijasowej płyty na pn. od pasma Klonowskiego. Poza tym zwartym kompleksem występują znaczniejsze wzniesienia (350—400 m)

na pd. i z. od Kielc jako odosobnione wzgórza i drobne pasma, tworząc kraj pagórkowaty. Z tych dwóch dziedzin złożony obszar Gór Świętokrzyskich, w znaczeniu czysto hipsometrycznym, ogranicza od pn. Kamienna i Czarna, na pd. Łososina, Nida, Białe Ługi, Czarna, na wsch. sąsiaduje (wzdłuż izohipsy 275 m) z wyż. Sandomierską. Średnia wysokość tego obszaru wynosi 293,4 m. Powyżej 400 m wznosi się zaledwie 2,5% powierzchni, 76% leży między 250 a 350 m. Świadczy to o braku cech górskich. Jest to raczej wyżyna. Górski charakter mają oddzielne pasma, wyrastające z podstawy wyżynnej 300—350 m, co znajduje wyraz w postaci ich krzywej hipsograficznej.

Na osobnej tablicy zestawiono cyfrowo udział procentowy poszczególnych pięter wysokościowych w powierzchni wydzielonych krain, rozmiary tych powierzchni, średnia wysokość oraz najwyższe wzniesienia.

The aim of this work is the differentiation of a mountains region in the plateau of Kielce, and its division into hypsometric territories by applying the morphometric method (hypsographic curve, average height).

After the differentiation of the Sandomierz plateau, for whose Western border the isohypsis 275 m (average height about 213) and the Pierzchnicka plateau between the Nida and the Czarna (average height 273 m) there remains a a complex mountain region of the height of 275 m above the sea level, consisting of the main mountain chain Łysogóry (with the chain of Mastów and Opatów, Klonów, Ortowin (Cisów and Ociesęki), Wygiezłów, Obłęgorek and a part of the triassic plateau N of the chain of Klonów. Beside this mountain complex, there are some considerable elevations (350—400 m) in the South and West of Kielce, single hills and smaller chains, which form a hilly landscape. The Świętokrzyskie mountains belong to this region: their boundaries in the purely hypsometric meaning are in the N.: Kamienna and Czarna in the S. Łososna, Nida, Białe Ługi, Czarna, in the E. (along the isohypsis) the Sandomierz plateau. The average height is 293,4 m. Only 2,5% of the area rises above 400 m, consequently it cannot be called a mountain plain. It is rather a plateau. Single hill ranges rising from a plateau 250—350 m are of a more mountaineous character, which is expressed in their hypsographic curve.

A separate table shows the percentage number of each height of these territories, their average height and their highest elevation.

Lenczewicz St., O t. z. zastoisku toruńskim (Sur le lac de barrage de Toruń), Przegl. Geogr., t. IV. Warszawa 1924.

Na podstawie cech ukształtowania obszarów, leżących w obrębie „pradoliny” toruńskiej, w okolicy Aleksandrowa i Łochowa, wnosi autor, że całe t. z. zastoisko toruńskie uległo nawrotnemu zlodowaceniu dolinnemu. Wzniesienie w środku zastoiska, uważane za odcięta „wyspę” dyluwjalnej płyty, przypisuje autor akumulacji tego dolinnego lodowca. Omawiając granice pradoliny (w znaczeniu poziomu erozyjnego niższego od powierzchni dyluw. płyty) przeprowadza je odmiennie niż Sonntag i szerzej. Śledząc przebieg trzech jej teras konstatuje w górnej (65—75 m n. p. m.) obecność osadów jeziernych, które uważa za międzylodowcowe, a na jej powierzchni formy akumulacji lodowcowej. Po opisie zasięgu terasy średniej (50—55 m n. p. m.), przyczem zaliczone do niej „wyspy” śróddolne okazują się wzgórzami wydmowemi — oraz dolnej (40—45 m), zestawia dzieje pradoliny toruńskiej w sposób następujący. W czasie postoju lodowca na pojezierzu bał. dolina była szeroka a poziom jej dna ówczesnego wyznacza najwyższa terasa. Nawrót lodowca, który w górę Wisły sięgnął za Płock, wypełnił dolinę a oscylacja ta dotknęła prawdopodobnie i obszaru pradolinnego między Nakłem a Międzychodem. Po ustąpieniu lodowca nastąpiła rekonstrukcja zasypanej doliny, dawną szerokość osiągnęła ona jedynie w odcinku Nakło—Toruń dzięki wspólnemu tutaj erozyjnemu działaniu Wisły i Brdy na płn. a Gąsawki i Noteci na pd. Te ostatnie dwie rzeki wpływając z rynną Żnińskiej i Barcińskiej skręcały ku wsch. w okolicy Łabiszyna i uchodziły do Wisły dzisiejszą Zieloną rzeką. Stąd rozszerzenie pradoliny ku pd. i charakter podciętego proggu erozyjnego, jaki posiada tu

opadająca ku niej krawędź dyluwjalnej płyty, — stąd również odcięcie izolowanej wyspy utworów lodowcowych, zachowanych na środku pradoliny.

Zauważyć należy, że pochodzenie form, opisanych z okolicy Aleksandrowa i uznanych przez autora za glacialne, może być sporne i jest co najmniej wątpliwe, — i że związaną „wyspę dyluwjalną“ na środku zastoiska z akumulacją oscylującego lodowca dolinnego nie zostało bynajmniej dowiedzione.

J. S.

Lencewicz Stanisław Dr., Zmiany hydrograficzne pomiędzy dorzeczem Skrwy i Działdówki (Changements hydrographiques entre les rivières Skrwa et Działdówka), Extr. du „Recueil de travaux offert à M. Jovan Cvijić par ses amis et collaborateurs à l'occasion de ses 35 ans de travail scientifique“, Belgrad 1924.

Skrwa, prawobrzeżny dopływ Wisły, uchodzący do niej poniżej Płocka, wykazuje w dolnym biegu meandry wgłębione oraz trzy systemy teras, leżących w wysok. wzgl. 4, 14 i 34 m. Cech tych nie posiada górne dorzecze Skrwy, powyżej Sierpca, położone na płn. od pasa wzniesień, stanowiących przedłużenie moren czołowych okolicy Płońska, opisanych dawniej przez autora; nie mają tych cech również doliny sąsiednich dopływów Wisły (Mień, Działdówka). Stosunki te, niedające się wytłumaczyć odmłodzeniem przez ruch epirogeniczny (Friederichsen), wyjaśnia autor zmianami w sieci hydrograficznej. Pierwotnie poczynąta się Skrwa poniżej Sierpca, wstępną erozją, wzmaganą obniżaniem ujścia przez wcinanie się połodowcowe Wisły (ok. 30 m), sięgnęła ona z czasem poza wspomniany pas wzniesień w zakłęśły obszar między Sierpcem a Raciążem, zabagniwszy obszar, obecnie odwadniany na wschodzie przez górny bieg Raciążnicy (dopływ Działdówki). Tą zakłęśnością spływały poprzednio ku Raciążnicy zarówno dzisiejsza górna Skrwa, jak i główny jej dopływ Sierpienica. Zdobyte ich przez Skrwę dolną spotęgowało ilość jej wód a przez to siłę erozyjną i stało się (w związku z obniżeniem poziomu Wisły) przyczyną wgłębienia meandrów. Do wspomnianej niecki Raciążkiej spływała prawdopodobnie i górna Działdówka, łącząc się na płd. od Bieżunia z Raciążnicą.

J. S.

Jabłoński J. i Weigner St., Tektonika strefy brzeżnej Karpat fliszowych między Świcą a Łomnicą. (The tectonic of the Carpathians border zone between the Świca and Łomnica), Spr. P. I Geolog. 1924. Nr. 7.

Autorowie wydzielili na obszarze Karpat fliszowych między Świcą a Łomnicą trzy jednostki tektoniczne, mianowicie: element wgłębny (borysławski), płaszczowinę mrażnicką, nasunięcie skolskie. Powyżej wymienione jednostki tektoniczne zbudowane są z szeregu fałdów, przechylonych ku północy.

Our authors distinguish on the territory of the „flysh“-Carpathians three tectonical units: the „deeper“ element of Boryslaw and the higher of Mrażnica and Skole. Those tectonical units are built of a series of folds inclined in the northerin direction.

Pawłowski St., O pojmowaniu „teras rzecznej“ w morfologii (On river-terraces in morfology). „Kosmos“ t. 48, Lwów 1923.

Autor omawia dotychczasowe definicje teras rzecznych, braki ich znajduje w niedostatecznym uwzględnieniu bądź strony morfologicznej, bądź genetycznej. Według autora „terasa jest mniej lub więcej poziomym stopniem, zachowanym na dłuższej przestrzeni na dnie lub na stokach doliny, który to stopień powstał skutkiem wcięcia się rzeki w dawne swe dno“. Wyróżnia terasy akumulacyjne i erozyjne („skaliste“) oraz jako typ najczęstszy erozyjno-akumulacyjny. Formy denudacyjne radzi terasami nie nazywać. W konsekwencji obranej definicji odmawia również nazwy teras śladom dawnych poziomów dolinnych, zachowanych na zboczach w formie szczątkowej, jako załamania stoku, listwy i gzemsy. Te określa jako „terasy zrekonstruowane“, nazywa je „dawnymi dnami“ lub „dawnymi poziomami dolinnymi“. Wreszcie roztrząsa trudności, na jakie natrafia rekonstrukcja teras.

Nasuwa się uwaga, że i każda terasa „właściwa“ jest formą szczytkową, jako fragmentarycznie zachowana część dawnego dna dolinnego, i że celem analizy morfologicznej jest nie rekonstrukcja terasy jako takiej, lecz właśnie dna dolinnego, którego ona jest resztką. Wśród metod rekonstrukcji nie uwzględniono metody de Martonne'a, stosowanej przez niego z powodzeniem w Alpach.

The author discusses the hitherto employed definitions of river-terraces; their shortcomings, according to him, lie in the insufficient attention paid either to their morphological or their genetic side.

According to him „a terrace is a more or less horizontal stratum at the bottom or on the side of a hill; it has come into existence by the river's cutting down into its former bed“.

He distinguishes terraces of accumulation and of erosion (rocky terraces) and, a very frequent type, the erosion accumulation terrace.

The denudation forms ought rather not to be called terraces.

As a consequence of the definition chosen he refuses the name of terraces to the traces of ancient valley-depressions, preserved on the hillside as ledges, edges and projections. These he qualifies as „reconstructed terraces“ or ancient „valley bottoms“.

Finally, he discusses the difficulties in reconstructing these terraces.

A remark presents itself: every „real“ terrace is also a fragment of the ancient valley bottom — and the aim of morphological analysis is not the reconstruction of a terrace per se, but of the valley-bottom, of which it is a remnant. In the methods of reconstruction the method of de Martonne applied by him with great success in the Alps, has not been taken into consideration.

Samsonowicz J., Sprawozdanie z badań geolog. w okolicach Rachowa nad Wisłą (Report of Geological researches in the environs of Rachów on the Vistula). Spr. P. I. Geolog. Nr. 7, 1924.

Dotychczas przyjmowano ogólnie, iż w okolicach Rachowa występuje tylko kređa górna i trzeciorzędna. Badania Samsonowicza wykazały, iż w omawianej okolicy występuje: 1. kimeryd, 2. piaskowce albienu i piaski glaukonitowe piętra wraońskiego Renevier'a, 3. margliste piaski i glaukonitowe margle wieku cenokańskiego, 4. margle turońskie. Warstwy powyższe budują asymetryczną antyklinę, której jądro tworzy kimeryd, utworzy zaś środkowo-kredowe skrzydła antykliny, ściętej od zach. dyslokacją Hernad-Puławy. Na połudn. skrzydle antykliny występuje trzeciorzęd, którego miąższość największa jest pod Frampolem, gdzie istnieje maximum depresji rowu podkarpackiego. Historia rozwoju antykliny Rachowsko-Lwowskiej wskazuje na bardzo intensywne ruchy krawędzi Roztocza, które miały miejsce po maksymalnym zlodowaceniu.

Tołwiński K., Rezultaty badań geologicznych na obszarze Karpat brzeżnych między Boryslawiem a Stryjem (Results of geological investigations on the territory on the boundary zone of the Carpathians between Boryslaw and Stryj). Spr. P. I. Geolog. Nr. 7, 1924.

Na badanym obszarze autor wyróżnia krede, eocen i oligocen, które pod względem facjalnym od Pn do Pd ulegają zmianom. Z elementów tektonicznych wymienia autor element wstępny boryslawski, mrażnicki i skolski. Prócz wyżej wymienionych elementów stwierdził dyslokacje poprzeczne. Na jednej z nich leży Boryslaw. W obrębie badanego obszaru występują trzy typy złóż bitumicznych, które rozmieszczone są w obszarze wypiętrzeń poprzecznych.

The author distinguishes on this territory cretaceous beds, eocen and oligocen which change in facial aspect in the direction from N to S. Among the tectonic elements the deeper element of the Boryslaw, and the stratas of Skole and Mrażnica district are mentioned. The author has moreover noted diagonal dislocations on one of which Boryslaw is situated. On the area of the territory explored three types of bituminous layers are found, which are located in the area of diagonal elevations.

Wołosowicz S., W sprawie wieku moren czołowych pld. Polesia (Concerning the age of the frontal moraines in Southern Polesie). Spr. P. I. Geolog. Nr. 7, 1924.

Autor stwierdził, że utwory czołowo-morenowe, leżące między Lubomlą a Horyniem pochodzą z młodszego zlodowacenia L_4 , a nie, jak Tutkowski przypuszczał, iż należą one do starszego zlodowacenia L_3 . Według Wołosowicza moreny z nad Sołokiji nie mają związku z morenami, leżącymi pomiędzy Lubomlą a Horyniem. Utwory morenowe starszego zlodowacenia (L_3) od Krystynopola zawierają ku N i w okolicach Opalina kryją się pod utworami młodszego zlodowacenia (L_4). Z tego wynika, iż w zachodnim Polesiu łądolód L_1 posunął się dalej na S i E niż łądolód L_3 .

The author has established that the frontal moraines between Lubomla and the Horyń take their origin from the more recent formation of glaciers L_4 , and not as Tutkowski wrongly supposed from the older formation L_3 . According to Wołosowicz the moraines of Sołokija are not at all connected with the moraines between Lubomla and the Horyń. The moraines of the older glacial formation L_3 begin to the North from Krystynopol and in the region of Opalin they hide beneath the moraines of the more recent formation L_4 .

It follows then that in W. Polesie the continent glacier has advanced farther S. and E. than the glacier L_3 .

Wołosowicz S., Sprawozdanie z badań geologicznych na obszarze województwa Białostockiego, Nowogródzkiego i Wileńskiego. (Compte-rendu de recherches géologiques, effectuées en 1923 dans les environs de Białystok, Nowogródek et Wilno), Spr. P. I. Geolog. 1924, nr. 7.

Badania te wykazały, że na krawędzi północnej Polesia istnieją trzy grzędy czołowo-morenowe, mniej więcej równoległe do siebie, a skierowane z NNE na SSW. Materiał tworzą gliny z glazami i piaski uwarstwione, zgniecione i sfałdowane. Tarcie łądolodu szło głównie od E, kierunek zaś moren wskazuje, że krawędź łądolodu skierowaną była z NNE na SSW. Tam zaś, gdzie krawędź łądolodu miała kierunek NW—SE czyli że moreny czołowe były podparte przez łądolód od strony E lub NE, tam akumulacja była słabą i moreny są przeważnie wygniecione.

Ces explorations ont prouvé que sur le bord septentrional de Polesie il y a trois plates-bandes de moraines frontales plus ou moins parallèles l'une à l'autre et dirigées de NNE à SSW. Le matériel est formé d'argile avec des rocs et de sable stratifié, comprimé et plié. Le frottement du glacier provenait principalement d'E, mais le direction des moraines indique que le bord du glacier fut dirigé de NNE à SSW. Mais là où le bord du glacier avait la direction NW—SE c-à-d. où les moraines frontales furent soutenues par le glacier du côté E ou NE, l'accumulation était faible et les moraines sont pour la plupart affaissées.

Krajoznawstwo. (Divers).

Dyakowski Bohdan, Tatry. Opis przyrodn.-geograf., Warszawa, Arct 1923, 8°, 60 str.

Gerard L., Skróć geografji Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa 1924.

Pawłowski Stan., Topograficzne i geograficzne położenie Poznania. „Ziemia“, Warszawa 1924, z. 4-5-6, str. 62-68.

Artykuł podkreśla przyrodzone wartości topograficzne i geograficzne Poznania, wskazując na głębokie przyrodnicze uzasadnienie stanowiska Poznania.